

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Kevin Svanström

Esteetöntä asiointia Kuopion kaupunginkirjastoissa

Liikuntaesteisten näkökulmasta tehty havainnointi pää- ja lähikirjastoissa

Opinnäytetyö

Syksy 2023

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä: Kevin Svanström

Työn nimi alaotsikoinen: Esteetöntä asiointia Kuopion kaupunginkirjastoissa:
Liikuntaesteisten näkökulmasta tehty havainnointi pää- ja lähikirjastoissa

Ohjaaja: Satu Salmela

Vuosi: 2023

Sivumäärä: 94

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, miten esteettömyys liikuntarajoitteisen näkökulmasta on huomioitu ja toteutuu kolmessa Kuopion kaupunginkirjastossa. Tarkoituksena oli tarkastella esteettömyyden toteutumista olemassa olevan lainsäädännön ja suositusten pohjalta. Samalla haluttiin kartoittaa, onko kirjastoissa puutteita esteettömyyteen liittyvissä asioissa. Paikan päällä tehtävän havainnoinnin lisäksi opinnäytetyössä tarkasteltiin kirjastojen verkkosivuja esteettömyysasioissa.

Työssä käytettiin kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tiedonkeruumenetelmänä käytettiin havainnointia ja tietoa kerättiin havainnointilomakkeen avulla. Lomake on rakennettu hyödyntäen Invalidiliiton kartoitustyökalua sekä Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositusta. Havainnoinnissa on tarkasteltu Kuopion pääkirjastoa sekä Neulamäen ja Puijonlaakson lähikirjastoja. Kirjastot valittiin sijainnin, rakenteellisten eroavaisuuksien ja tarjottavien palveluiden kautta. Havainnointi kohdistui myös kirjaston ympäristöön sen verran kuin se työn kannalta oli oleellista.

Opinnäytetyössä tarkasteltiin esteettömyyden osalta keskeisiä elementtejä. Esteettömän saapumisen varmistaminen kirjastoon on yksi näistä teemoista. Toiset kaksi tutkimuskysymystä keskittyivät enemmän kirjaston sisätilojen esteettömyyden selvittämiseen. Lisäksi havainnoitiin joitain valittuja kirjaston palveluita ja kalusteiden asettamisia.

Tuloksista on nähtävissä, että esteettömyys toteutuu Kuopion kaupunginkirjastoissa liikuntarajoitteisen käyttäjän kannalta kiitettävästi. Esimerkiksi esteettömyyden huomiointi yleisesti liikkumisessa kirjastojen sisätiloissa on yksi näistä. Havainnoinnissa tuli esille myös joitakin epäkohtia. Joissain kirjastoissa nämä haasteelliset elementit korostuivat muita enemmän. Esimerkiksi kirjastoihin saapumisessa ja lähestymisessä oli haasteita. Kirjastoille ei esitetty suoraan kehittämissuhteita tässä opinnäytetyössä.

¹ Asiasanat: esteettömyys, lainsäädäntö, kirjastot, liikkuminen, palvelut

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract ¹

Degree programme: Library and Information Services

Author: Kevin Svanström

Title of thesis: Accessibility in Kuopio City Libraries: Observations made from the perspective of people with reduced mobility

Supervisor: Satu Salmela

Year: 2023

Number of pages: 94

Number of appendices: 1

The purpose of this thesis was to find out how accessibility has been considered and implemented in three Kuopio City Libraries. This was done from the perspective of people with reduced mobility. The aim was to examine the implementation of accessibility based on existing legislation and recommendations. Another aim was to find out if the libraries have shortcomings in matters regarding accessibility. In addition to on-site observation, the libraries' websites were examined regarding accessibility matters.

A qualitative research method was used in the work. The results were collected using an observation form. Existing sources, such as mapping tools and other publications, have been used in the building of the form. Observation were made in the Kuopio Main Library and two branch libraries, Puijonlaakso and Neulamäki. Each of these differs in location, structural size and in the services offered. Observation has been the only data collection method used in this thesis.

The thesis examined three key elements in terms of accessibility. Ensuring that the libraries have an easy access from the outside was one element. The other two are accessibility and mobility inside the libraries.

The results show that accessibility is commendable for users with reduced mobility. For example, taking accessibility into account in general when moving indoors in libraries is one of these. The observation also revealed some shortcomings. In some libraries, these challenging elements were emphasized more than others. For example, there were challenges in entering and approaching libraries.

¹ Keywords: accessibility, legislation, libraries, mobility, services

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkuuettelo	6
1 JOHDANTO	8
2 ESTEETTÖMYYS	12
3 KIRJASTOJEN ESTEETTÖMYYS	15
3.1 Esteettömyyttä koskeva lainsäädäntö	15
3.2 Mitä esteettömyys kirjastoissa tarkoittaa?	16
3.2.1 Kirjasto fyysisenä tilana	17
3.2.2 Esteettömyydestä tiedottaminen	21
3.2.3 Esteettömyyden ja saavutettavuuden palvelut	22
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	25
4.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	25
4.2 Havainnointi menetelmänä	26
4.3 Havainnoinnin toteuttaminen	29
5 KUOPION KAUPUNGINKIRJASTOT	30
5.1 Miksi nämä kolme kirjastoa?	32
5.2 Kuopion pääkirjasto	33
5.3 Neulamäen lähikirjasto	35
5.4 Puijonlaakson lähikirjasto	37
6 TULOKSET	40
6.1 Kuopion pääkirjasto	40
6.2 Neulamäen kirjasto	55
6.3 Puijonlaakson lähikirjasto	67
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	82
8 POHDINTA	86
LÄHTEET	89

LIITTEET 94

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo

Kuva 1. Kuopion pääkirjaston pääsisäänkäynti, Maaherrankadun puolella	41
Kuva 2. Esteetön kulkutie pääsisäänkäynnille, Maaherrankadun puolella	43
Kuva 3. Esteetön kulkutie Museokadun puolella	44
Kuva 4. Kirjaston portaat ovat kulkuväylän sivussa	46
Kuva 5. Pääkirjaston palvelupiste	48
Kuva 6. Pääkirjastossa aineistoa voi koota näihin kärryihin	49
Kuva 7. Itsepalveluautomaatti ja siitä ilmoittava opaste	51
Kuva 8. Syvennykseen johtavat portaat	52
Kuva 9. Inva-hissi alatasanteelta käsin kuvattuna	53
Kuva 10. Kirjaston alatasanne	54
Kuva 11. Pääkirjaston esiintymislava	55
Kuva 12. Ensimmäinen kirjastosta kertova tienviitta on hieman piilossa	57
Kuva 13. Neulamäen kirjaston sisäänkäynti.	58
Kuva 14. Neulamäen kirjaston tuulikaappi	60
Kuva 15. Kulkuväylä tällä hyllykujalla hankala	61
Kuva 16. Esimerkkejä Neulamäen kirjaston istuimista ja kulkuväylistä	62
Kuva 17. Neulamäen kirjaston lukusali	63
Kuva 18. Opaste tietokirjallisuudesta	64
Kuva 19. Neulamäen kirjaston asiakaspalvelupiste	65
Kuva 20. Neulamäen kirjaston itsepalveluautomaatti	66

Kuva 21. Kirjasto-kyltti erottuu juuri ja juuri kauppakeskuksen julkisivussa	69
Kuva 22. Puijonlaakson kauppakeskuksen pääsisäänkäynti	70
Kuva 23. Puijonlaakson kauppakeskuksen sivusisäänkäynti	71
Kuva 24. Puijonlaakson kirjaston sisäänkäynti	72
Kuva 25. Matala kynnyks oviaukossa voi olla haasteellinen	74
Kuva 26. Hyllyväli ja kulkuväylä Puijonlaakson kirjastossa	75
Kuva 27. Työskentelyalue Puijonlaakson kirjastossa	76
Kuva 28. Monikäyttöisiä istuimia Puijonlaakson kirjastossa	77
Kuva 29. Aineistokohtaiset merkinnät ovat selkeitä ja havaittavia	78
Kuva 30. Kirjaston palvelutiski	79
Kuva 31. Puijonlaakson kirjaston itsepalveluautomaatti	80
Kuvio 1. Celia-kirjastosta tietoa Kuopion kaupunginkirjaston verkkosivuilla	23
Kuvio 2. Kuopion kirjastokimpan kirjastorakennukset.	30
Kuvio 3. Kirjastoauto Elinan ja Auliksen reitit	31
Kuvio 4. Havainnoitavien kirjastojen sijainti Kuopion alueella	33
Kuvio 5. Neulamäen kirjaston sijainti	36
Kuvio 6. Puijonlaakson kirjaston sijainti.	38
Kuvio 7. Pääkirjaston esteettömyydestä kirjaston verkkosivuilla	50
Kuvio 8. Esteettömyysasia Neulamäen kirjaston verkkosivuilta	67
Kuvio 9. Puijonlaakson kirjaston tiedot verkossa koskien esteettömyyttä	81

1 JOHDANTO

Esteettömyys on ollut viime vuosina laajemmin keskustelun keskiössä niin kirjastokentällä kuin muuallakin yhteiskunnassa. Syitä tähän on monia. Esteettömyyttä on tuotu esiin niin säädösten ja lakien kuin tasa-arvokysymystenkin kautta. Samalla on huomattu, että kun tilaan tehdään muutoksia esteettömyys huomioituna, palvelee tämä myös muita käyttäjä- sekä asiakasryhmiä laajemmin (Invalidiliitto, i.a.-a). Paljosta keskustelusta ja huomiosta huolimatta esteettömyys saattaa teemana olla yhä edelleen hämmentävä. Osin tämä saattaa johtua käsitteen laajasta määritelmästä. Esteettömyys saatetaan sekoittaa hyvin läheiseen termiin, saavutettavuuteen.

Esteettömyys ei toisaalta ole mikään uusi keksintö. Pieniä muutoksia ja helpottavia teki- jöitä on ollut nähtävissä katukuvassa sekä esimerkiksi liikennevälineissä. Junan ja laiturin välinen luiska on nykyään jo lähes arkipäivää (Invalidiliitto, i.a.-c.) Samoin ovat liikuntaes- teisten pysäköinnit kiinteistöjen sisäänkäyntien läheisyyteen (Invalidiliitto, i.a.-d). Kenties tunnetuin esteettömyyteen vaikuttava tekijä edellä mainittujen lisäksi on liikennevaloissa oleva äänimerkki (Invalidiliitto, i.a.-c). Näitä esimerkkejä on tietysti paljon muitakin. Niihin ei välttämättä tavallisesti kadulla liikkuessa sekä liikkeissä ynnä muissa sellaisissa asioi- dessa kiinnitä huomiota. Nämä muutokset ja helpotukset voivat kuitenkin merkitä paljon jonkinlaisen rajoitteen omaaville henkilöille. Se, että esteettömyys on otettu huomioon ja sitä pyritään sisällyttämään eri tavoin arkeen, voi jopa merkitä selvää eroa sen välillä, ky- keneekö henkilö asioimaan tai liikkumaan tilassa tai alueella.

Kirjastot ovat jo pitkään olleet eräällä tavalla edelläkävijöitä esteettömyysasioissa. Osal- taan tämä johtuu laista, joka koskee yleisiä kirjastoja. Tässä laissa on tarkkaan määritelty, että kirjastojen tulee olla ympäristöjä sekä tiloja, joihin kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus saapua ja jossa kokoontua, työskennellä tai muuten viettää aikaa (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016). Lisäksi laissa painotetaan sitä, että kirjastot ovat elinikäisen oppimisen ympä- ristöjä, joihin kaikilla täytyy olla tasapuolinen pääsy.

Opinnäytetyötä varten on tehty joitain rajauksia esteettömyysasioissa. Ensimmäinen ra- jaus koskee tutkittavaa näkökulmaa. Tällä tarkoitetaan sitä, minkä käyttäjäryhmän näkö- kulmasta tutkimusta tehdään. Opinnäytetyötä varten valikoitui liikuntarajoitteisuus.

Tutkimusmenetelmä on laadullinen. Käytännön tasolla tämä näkyy havainnointina. Muitakin rajauksia aiheeseen ja tavoitteisiin on tehty. Nämä koskevat enemmän havainnoitavia tiloja, kirjastoja. Kirjastoja koskevista rajauksista ja perusteista niiden valinnalle on kerrottu tarkemmin myöhemmin tässä opinnäytetyössä.

Tällä tavoin lähtöasetelma ja tilanne opinnäytetyön toteutukselle on ollut lähestyttävä. Aihe on erittäin konkreettinen, ei pelkästään varsinaisen tutkimuksellisen puolen vuoksi. Konkretiaa löytyy myös siitä, että taustatietoja eli teoriaa tutkimalla ja tätä opinnäytetyötä rakentamalla on mahdollista saada parempaa kuvaa ympäröivästä ympäristöstä. Tiedollinen pohjustus perustuu muun muassa Invalidiliiton ja useiden muiden kannanottoihin esteettömyyden puolesta.

Edellä esitetyistä seikoista huolimatta yhä edelleen on tahoja, tiloja sekä alueita, joissa esteettömyysasiat ovat puolinaisia tai muilla tavoin puutteellisia. Tässä opinnäytetyössä näitä puutteita pyritään löytämään ja nostamaan esiin, koska vain siten niille voi tehdä jotain. Toisaalta on usein niin, että nämä vajavaisuudet ovat jo tilan tai toimijan tiedossa. Samalla työn tarkoituksena on nostaa esiin ja tarkastella niitä puolia rakennuksissa, tiloissa ja toimijoissa, jotka on toteutettu hyvin ja vastaavat suosituksia. Tämä opinnäytetyö ei ole tilaustyö eli sitä ei tehdä minkään organisaation, tahon tai toimijan pyynnöstä. Tätä aihetta tutkimalla on mahdollista saada tietoa tärkeästä aiheesta. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen sen sisältöä on kenties mahdollista hyödyntää tavalla tai toisella.

Oma kiinnostukseni aiheeseen syntyi varsin nopeasti sen jälkeen, kun siitä oli opinnäytetyöohjaajan kanssa keskusteltu. Kuten on edellä kerrottu, aihe tuntui konkreettiselta ja siten sellaiselta, jota voi käsitellä. Toinen puoli tässä kiinnostuksessa on se, että opinnäytetyön tekijällä on tietynlainen liikuntavaikeus. Tieto ja ymmärrys aiheesta kohtaan tätä kautta on jokseenkin entuudestaan tuttua. Tavoitteena on silti tältä osin saada lisää tietoa ja ymmärrystä tästä tärkeästä aiheesta.

Opinnäytetyön rakenne on sisällysluettelon mukainen. Luvussa 2 pohditaan ja määritellään esteettömyyttä yleisesti. Määrittelyn apuna hyödynnetään monia lähteitä, muun muassa terveysviranomaisien tiedonantoja sekä erinäisten liittojen kannanottoja aiheeseen. Määritelmät on valittu siten, että niiden avulla on mahdollista tarjota lukijalle

mahdollisimman kattava katsaus esteettömyyteen. On syytä kuitenkin korostaa määritteiden määrästä huolimatta, että tässä opinnäytetyössä on keskitytty ja tutkimus rajattu liikuntaesteisiin.

Esteettömyyttä kirjastotasolla tarkastellaan luvussa 3. Edelleen asiassa pitäydytään yleisellä tasolla. Tässä luvussa annetaan myös esimerkkejä siitä, miten esteettömyysasioita tulisi järjestellä kirjastotilassa. Tarkastellaan myös joidenkin kirjastojen verkkosivustoja sekä tehdään vertailua näiden välillä. Tarkastelussa on puhtaasti se, miten verkossa on kerrottu esteettömyyteen liittyvistä asioista. Lisäksi luvussa 3 nostetaan esiin lainsäädäntö ja sen merkitys esteettömyyden kannalta. Luvussa 3 sivutaan myös esteettömyyden ja saavutettavuuden palveluita, sekä sitä, mitä näillä tarkoitetaan ja ketkä niitä yleisesti ottaen voivat käyttää.

Luku 4 aloittaa opinnäytetyön tutkimuksellisen osuuden. Tämä aloitetaan esittämällä opinnäytetyön tutkimuskysymykset. Tässä osiossa käsitellään myös opinnäytetyön tavoitteita ja aiheesta annetaan vielä lisätietoa. Luvussa 4 käsitellään myös tutkimusmenetelmää, eli tässä työssä käytettyä havainnointia, teoriatasolla. Viimeinen luvussa 4 käsiteltävä teema koskee niin kutsuttuja havainnointityökaluja tai tarkastuslistoja. Näitä on käytetty apuna havainnointilomakkeen luomiseen, jota opinnäytetyössä käytetään. Viimeinen osio luvussa 4 pureutuu siis enemmänkin havainnoinnin toteutukseen.

Opinnäytetyön viidennessä luvussa esitellään havainnoitavat kirjastot sekä perusteluita näille valinnoille. Tässä luvussa esitetään myös teorian tietoja sekä -taustaa koskien havainnoitavia kirjastoja. Luku on jaettu alalukuihin, jossa jokainen alaluku käsittää yhden kirjaston. Tässä luvussa käydään myös läpi joitain rajauksia, joita on tehty havainnoinnin osalta, eli toisin sanoen sitä, mihin havainnoinnissa keskitytään ja mitä tarkastellaan sekä mitä ei.

Kuudes luku käsittää tutkimustulosten purkamisen ja selvityksen. Vastaavalla tavalla kuin luvussa 5 tuloksista kertova luku on jaettu kolmeen alalukuun. Kukin alaluku käsittää yhden havainnoitavan kirjaston. Tässä luvussa on pieniä ristikkäisviittauksia tulosten osalta. Kuten luvusta 6 selviää, tämä on tehty siksi, että jokin asia toistuu yhdessä tai useammassa kirjastossa. Luvussa esiintyy myös vertailua kirjastojen välillä. Opinnäytetyötä varten otetut valokuvat löytyvät pääosin tästä luvusta.

Luvut 7 ja 8 ovat opinnäytteen viimeisiä. Luvussa 7 esitetään johtopäätöksiä ja yhteenvedoa saaduista tuloksista. Yhteenvedot on tehty siten, että kooste kerrallaan vertaillaan ja pohditaan kirjastojen tilannetta esteettömyydessä havainnoinnin kautta saatujen tietojen valossa. Esimerkiksi saapuminen kirjastoon on yksi kooste, kirjaston sisätilojen tarkastelu on toinen ja niin edelleen.

Luvussa 8 esitetään omaa pohdintaa opinnäytetyöstä. Tässä luvussa nostetaan jälleen esiin opinnäytetyön tarkoitus eli tavoitteet. Lisäksi pohditaan opinnäytetyön tekemisen mielekkyyttä. Eräs teema, jota luvussa 8 pohditaan, ovat työn tekijän omat oppimiskokemukset. Luku 8 toimii siis eräänlaisena lopullisena yhteenvetolukuna koko opinnäytetyölle.

2 ESTEETTÖMYYS

Esteettömyys on terminä hyvin tuttu monille tämän päivän yhteiskunnassa. Sen sisältöä ei kuitenkaan välttämättä tunneta tarpeeksi tai sitten se sekoitetaan vastaavanlaiseen saanaan, saavutettavuuteen. Vaikka teoriatasolla molemmat tarkoittavat samaa, on syytä huomottaa myös niiden selkeä ero. Esteettömyydellä tarkoitetaan fyysiseen tilaan, esimerkiksi toimistoon, kouluun tai sairaalaan keskittyvää huomiointia, mitä tulee yleiseen pääsyyn ja kulkemiseen kyseisissä tiloissa (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, 2023a). Tällä pyritään siis tekemään tilasta sellainen, jossa kuka tahansa henkilö voi asioida ilman vaikeuksia.

Saavutettavuus puolestaan keskittyy enemmän digitaaliseen ympäristöön (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, 2023a). Tällä pyritään huomioimaan esimerkiksi se, miten verkkosivut on rakennettu. Samoin kuin fyysisessä esteettömyydessä, saavutettavuudessa pyritään myös siihen, että kuka tahansa henkilö voi käyttää digitaalisia palveluita ja ympäristöjä, henkilön taustoista, olosuhteista tai rajoitteista riippumatta.

Yllä avattu määritelmä esteettömyydestä on luonteeltaan hyvin yleisluontoinen. Jotta on mahdollista ymmärtää asiaa hieman syvemmin, on syytä perehtyä esimerkiksi eri liittojen sekä muiden, muun muassa terveysalan, tahojen määritelmiin. Nämä kaikki rakentuvat samanlaisista ydinpiirteistä. Ainoana merkittävänä erona on se, että esimerkiksi kukin liitto lähestyy asiaa oman jäsen- tai asiakasryhmänsä silmin. Liitoista kenties parhaiten erottuvat Invalidiliitto sekä Näkövammaisten liitto. Vastaavasti esimerkiksi terveysviranomaiset, kuten Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), ovat antaneet määritelmän, joka on jälleen yleisluontoisempi. Seuraavaksi lyhyet katsaukset näistä määritelmistä merkittävimpiin.

Invalidiliiton mukaan (Invalidiliitto, i.a.-a) esteettömyyden on tarkoitus ottaa huomioon kaikki ihmisryhmät liikunta- ja muine rajoitteineen. Tämä tulee huomioida muun muassa rakennusten suunnittelussa, rakentamisessa sekä rakennusten yleisessä kunnossapidossa, kuten siivoamisessa. Todellinen esteettömyys ei edes helpota ainoastaan vammaisten ihmisten toimintaa ja liikkumista, vaan oikein toteutettuna esteettömyys tarjoaa kaikille ihmisille mahdollisuudet toimia vaivattomammin.

Näkövammaisten liiton (Näkövammaisten liitto, 2019) määritelmä on hyvin samankaltainen Invalidiliiton kanssa. Merkittävänä erona on se, että Näkövammaisten liitto puhuu jäsentensä, näkövammaisten, puolesta. Liitto on nostanut esiin muutaman varsin tarkan kohdan, jotka on hyvä ottaa huomioon suunnittelussa ja joilla taataan esteetön kulku.

Muun muassa rakentamisessa ja sisustamisessa on syytä huomioida tämäkin käyttäjäryhmä (Näkövammaisten liitto, 2019). Esimerkiksi monenlaisten ohjauslistojen ja -laattojen käyttö sekä sisä- että ulkotiloissa voi auttaa näkövammaista asiakasta suuresti. Samoin sisustuselementeissä esimerkiksi naulakoiden sekä penkkien sijoittelu järkevästi edesauttaa käyttäjäryhmän käyttökokemusta. Näiden lisäksi esimerkiksi tilassa olevat monenmoiset kyltit, opasteet ja muut vastaavat on syytä suunnitella siten, että ne ovat selkeitä. Toinen asia, mikä voi auttaa, on se, että jätetään turhat värielementit pois. Mahdolliset numerot sekä kirjaimet voi tehdä suurikokoisiksi, ja tämä auttaa käytännössä kaikkia tilaa käyttäviä käyttäjiä. Toisin sanoen hyvinkin pienillä ja toisinaan yksinkertaisillakin asioilla on mahdollista helpottaa monen käyttäjän toimimista tilassa.

Autismiliitto (2022) on ottanut verkkosivuillaan hieman erilaisen lähestymistavan aiheeseen. He käsittelevät esteettömyyttä autismikirjon kautta. Autismiliiton (2022) mukaan tälle tarkastelulle on annettu hyvin tarkat määreet. Liitto nimeää neljä kategoriaa, joiden avulla esteettömyyttä voidaan tarkastella:

1. Fyysinen esteettömyys

Tämä on kategoriana se, joka ymmärretään parhaiten ja johon keskitytään eniten. Kyseessä ovat erilaiset tilat, rakennukset, sisäänkäynnit ynnä muut sellaiset.

2. Sosiaalinen esteettömyys

Tähän kategoriaan keskityttäessä pohditaan usein kielen ilmaisua, asenteita sekä sellaista vuorovaikutusta, joka huomioi kaikki osallistujat. Sosiaalinen esteettömyys nousee avainasemaan esimerkiksi asiakaspalvelussa.

3. Psyykinen esteettömyys

Tähän kategoriaan liitetään ajatukset, jotka tukevat itsenäistä olemista esimerkiksi mukauttamalla ympäristöä. Tässä yhteydessä pohditaan myös sitä, miten ihminen ja hänen mahdolliset terveydelliset haasteensa voidaan ottaa vakavasti.

4. Kognitiivinen esteettömyys

Osaan tässä osiossa esiin tulevista teemoista on viitattu jo aiemmissa. Näitä ovat esimerkiksi kieleen ja ulkoasuun, kuten opasteisiin, liittyvä tarkempi huomiointi. Painotus on myös erilaisissa tavoissa ilmaista tietoa. Kognitiivinen esteettömyys Autismiliiton mukaan yhdistelee sekä fyysistä että sosiaalista, mutta myös jonkin verran psyykkistä esteettömyyttä.

Erikseen on syytä vielä korostaa sitä, miten esimerkiksi THL:n kaltaiset terveysjärjestöt sekä lainsäädäntö tukevat jo esiin nostettuja määritelmiä. Näiden tahojen tarkoitus näiden määritelmien antamisen lisäksi on enemmänkin antaa myös suuntaviivoja sekä ohjata toimintaa, esimerkiksi rakentamisessa (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, 2023a).

Näiden kahden termin, esteettömyys ja saavutettavuus, välinen raja on ollut aiempina vuosina hieman epäselvää. Kuitenkin, kuten on edellä kuvattu, on tähän tullut selvää parannusta ja vankennusta viime vuosien aikana. Erityisesti tietyt lainsäädäntöön liitettävät tekijät, kuten suositukset sekä vielä erikseen lait, ovat jouduttaneet tätä prosessia omalta osaltaan. Ymmärrys on siis lisääntynyt sekä näiden termien sisältöjen osalta että myös näiden asioiden yleisessä huomioimisessa ja huomioon ottamisessa. Tässä työssä tarkastelu ja raja on asetettu fyysiseen esteettömyyteen. Lisää näistä lakipaketeista ja niiden vaikutuksista esteettömyyteen kerrotaan työn seuraavassa luvussa.

3 KIRJASTOJEN ESTEETTÖMYYS

3.1 Esteettömyyttä koskeva lainsäädäntö

Ensimmäinen virallinen sopimus, jonka tarkoituksena on tukea vammaisten henkilöiden puolia lainsäädännössä, on Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Vammaissopimus. Sopimuksen laatimisprosessissa on ollut kenties erikoisempaa se, että asiassa on kuultu ja sitä on työstetty nimenomaan vammaisten henkilöiden sekä heidän avustajiensa kanssa (Tuki-liitto, 2017). Sopimus on erittäin kattava ja siinä on myös oma lukunsa esteettömyydelle.

Laissa yleisistä kirjastoista (1492/2016) puhutaan myös esteettömyydestä, joskin tätä termiä ei lain kielessä ole käytetty. Toisessa pykälässä, joka käsittelee tämän kyseisen lain tavoitteita, on kuitenkin heti alussa mainintaa esteettömyydestä. Tämän pykälän mukaan kirjastojen on taattava ”väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin”. Tämä voidaan tulkita siten, että se ajaa myös esimerkiksi liikuntarajoitteisten asiaa ja siten puhuu esteettömyyden puolesta. Lain tarkoituksena ja tavoitteena on myös varmistaa se, että kirjastot toimivat muun muassa elinikäisen oppimisen sekä aktiivisen kansalaisuuden edistämisen puolesta. Tässäkin nousevat esiin esteettömyyden periaatteet, sillä kirjastojen tulee olla matalan kynnyksen paikkoja. Kirjastojen tulee olla sellaisia, että niissä voi esimerkiksi kokoontua tai työskennellä taustoista, mahdollisista rajoitteista tai muista vastaavista tekijöistä riippumatta.

Kolmantena tällaisena virallisempaa tekstinä on Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus (Kuntaliitto, 2017). Edellisistä mainituista kohdista poiketen, Saavutettavuussuositus on nimenomaan suositus. Tämä tarkoittaa sitä, että tekstikokonaisuuden sisällöstä huolimatta ja siitä, miten yksityiskohtaisesti se pureutuu juuri esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsitteleviin asioihin, Saavutettavuussuositus ei velvoita kirjastoja mihinkään. Tämän voi tehdä ainoastaan laki.

Eräänlaisena ongelmana voidaan pitää sitä, että laissa määritellyt asiat ovat yleisemmällä tasolla esitettyjä. Lain kautta on kuitenkin rakennettu varsin toimiva perusta kirjastojen toiminnalle ja laissa on myös esteettömyys otettu huomioon. Nykyään on jo varsin yleistä, että kirjastoissa on esimerkiksi automaatio ulko-ovissa, esteettömät pysäköintipaikat

rakennuksen edessä, inva-wc, hissi ja niin edelleen. Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa (Kuntaliitto, 2017) on myös monia näistä edellä mainituista kohdista, joten tämä on toisaalta nähtävissä siten, että Saavutettavuussuositus ohjaa ainakin epäsuorasti kirjastojen toimintaa.

3.2 Mitä esteettömyys kirjastoissa tarkoittaa?

Koska kirjastot ovat julkisia rakennuksia, niihin pätevät hyvin paljon samat ohjeet ja suositukset kuin muihin vastaaviin tiloihin. Näitä elementtejä, eri tahojen sekä liittojen tekemiä suosituksia on käsitelty ja avattu enemmän tämän työn toisessa luvussa. Useissa kirjastoissa esteettömyyden perusta on varsin selkeä. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että rakennuksista löytyy sisäänkäynneiltä luiskat pyörätuoleille ja muille vastaaville. Samoin ulko-ovi saattaa olla automatisoitu. Kirjastoissa, joissa aineisto sijoittuu useampaan kerrokseen, on hissi. Kirjastokohtaisiakin eroja tietysti löytyy. Nämä usein tosin liittyvät arkkitehtuuriin, suunnitteluun ja sisustukseen. Sisustuksella tässä yhteydessä tarkoitetaan enemmänkin kalusteiden sijoittelua. Kalusteisiin lukeutuvat muun palvelupisteet, hyllyt, erilaiset työskentelyalueet, istuimet ja niin edelleen. Kalusteisiin liittyy vahvasti niiden asettelu. Hyllyjen ja muiden tulee olla riittävän erillään toisistaan sekä kirjaston rakenteista, seinistä, jotta niiden välillä mahtuu kulkemaan esimerkiksi pyörätuolilla.

Näistä asetteluista ja sijoitteluista ei löydy tarkkoja määritelmiä kirjastolaista. Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa sen sijaan on annettu joitain tarkempia tietoja (Kuntaliitto, 2017, s. 28). Julkaisusta löytyy jopa hyvin tarkkaan mitattuja numeerisia arvioita, jotka tulisi ottaa huomioon. On syytä painottaa uudestaan sitä, että nämä Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa olevat elementit eivät velvoita kirjastoja toimimaan suuntaan tai toiseen. Suosituksessa on myös mainintaa siitä, miten siinä olevat ohjeet ovat oleellisia ja tärkeitä, erityisesti tietyissä tilanteissa. Näitä voivat olla esimerkiksi toiminnan arviointi tilan suhteen. Toinen yhtä tärkeä on se, että tehdään arviointia sen suhteen, mitä tarvitsee uusia tai parantaa mahdollisen remontin yhteydessä.

Julkaisua siis selvästi käytetään ja juuri sillä tavalla kuin se on tarkoitettukin käytettäväksi. Esimerkiksi Neulamäen ja Puijonlaakson esihenkilön E. Tapferin (henkilökohtainen tiedonanto, 22.11.2023) sanat vastaavat suosituksessa olevaa ilmaisua. Puijonlaakson

kirjastoa on uudistettu ainakin kerran 2000-luvun alkupäässä. Tehdyt muutokset eivät kuitenkaan enää nykyään vastaa sitä, mitä suosituksissa on ilmoitettu.

Jotta opinnäytetyön selkeys säilyy, seuraavaksi esitellään joitain keskeisimpiä tässä suosituksessa olevista teemoista ja elementeistä. Tämä tapahtuu tässä opinnäytetyössä siten, että kirjastoa käsitellään seuraavaksi fyysisenä tilana. Tämän katsauksen jälkeen annetaan vielä lyhyt katsaus kirjastojen verkkosivuihin. Tämä on tärkeää, sillä verkossa on usein lisätietoa koskien esteettömyyttä. Tällä tavoin nämä kaksi, fyysinen tila ja digitaalinen ympäristö, linkittyvät toisiinsa. Monet näistä seuraavaksi käsiteltävistä teemoista ja elementeistä ovat myös sellaisia, että niitä on selvitetty opinnäytetyön tutkimuksellisessa osiossa.

3.2.1 Kirjasto fyysisenä tilana

Kirjastoon saapuminen. Esteettömyyden tarkastelu kirjastossa alkaa jo paljon ennen varsinaista kirjastotilaa. Suosituksessa tämä tarkastelun osio on jaettu opasteisiin ja kirjastoon saapumiseen (Kuntaliitto, 2017, s. 28—29). Opasteista on esimerkiksi sanottu, että niiden tulee olla selkeitä, fontin isokokoista ja käytetyn värimaailman tulee olla hillittyä. Lisäksi opasteista ja opastamisesta on sanottu, että niiden tulee olla yksi katkeamaton ketju. Tämä tarkoittaa sitä, että opasteita on alueella riittävästi ja ne ovat helposti havaittavissa. Suosituksessa on kirjastoon saapumisen kohdalla nostettu esiin muun muassa sellaisia seikkoja kuin esteettömät autopaikat, kulkuväylän riittävä leveys sekä sen pintamateriaali. Autopaikoista on lisäksi sanottu, että niiden tulee olla mahdollisimman lähellä sisäänkäyntiä. Useissa muissa julkaisun kohdissa on annettu tarkkoja mittoja sekä määreitä. Etäisyydestä parkkipaikalle ei kuitenkaan näin ole tehty. Kuitenkin tutkimuksellisessa osiossa selviää, että on mahdoton antaa mitään yleistä mitta. Kirjastot ja niiden ympäröivät alueet ovat niin kovin erilaisia.

Kirjaston koko. Suosituksessa (Kuntaliitto, 2017) itsessään ei ole selkeää mainintaa kirjastojen koon vaikutuksista esteettömyyteen, eikä näin pitäisikään olla. Kirjastojen fyysistä tilaa vertailtaessa on kaikesta huolimatta tiedostettava, että asioihin saattaa vaikuttaa kirjaston koko, toisin sanoen, onko kyseessä pieni, keskisuuri vai suuri kirjasto. Nämä koerot eivät kuitenkaan määritä asioita. Vertailtavana voivat olla aivan hyvin suuren

kaupungin pääkirjasto ja samaisen kaupungin pienempi sivukirjasto. Vaikka nämä eroavatkin kooltaan merkittävästi, voi esteettömyys olla toteutettuna molemmissa kiitettävästi. Lähemmin tarkasteltuna tilanne voi olla jopa hyvin samankaltainen mitä tulee esteettömyyden eri osa-alueiden sekä käyttäjäryhmien huomiointiin.

Sisäänkäynti. Seuraavaksi suosituksessa tarkastellaan sisäänkäyntiä (Kuntaliitto, 2017, s. 29). On syytä muistaa, että joillain kirjastoilla tai rakennuksilla, joissa kirjasto sijaitsee, on useampi sisäänkäynti. Näihin kaikkiin pätevät kuitenkin suosituksessa annetut ohjeet. Näitä ovat muun muassa sisäänkäynnin havaittavuus katu ympäristöstä. Lisäksi on tärkeää, että sisäänkäynti on katettu eli siinä on katos. Tärkeää on myös sisäänkäynnin ja alueen valaistus. Käytettävät pintamateriaalit on syytä myös huomioida tässä kohden.

Kirjaston sisätilat. Suosituksen seuraavissa osioissa keskitytään käsittelemään kirjaston sisätiloja (Kuntaliitto, 2017, s. 29—34). Tähän osuuteen kuuluvat kirjaston yleiset tilat, palvelu- ja lainauspiste, sisätilojen kulkuväylät, ovet, portaat, luiskat ja hissi. Julkaisussa annetaan myös ohjeita koskien kalusteita, kirjastotilassa olevia laitteita kuten asiakastietokoneita sekä yleisiä ohjeita koskien apuvälineitä. Suosituksessa on luonnollisesti osio, jossa käsitellään WC-tilojen esteettömyyttä, mutta tämä on rajauksellisista syistä jätetty pois tästä opinnäytetyöstä.

Kirjastotilat. Suosituksen tämä osio keskittyy kirjaston sisätiloihin kokonaisuutena (Kuntaliitto, 2017, s. 30). Huomio on kuitenkin pääasiassa esimerkiksi aineistoalueella eli siellä, missä kirjaston aineisto sijaitsee. Toisaalta suosituksessa otetaan kantaa ja ohjeistetaan kirjastotilassa oleviin hieman erikoisempiinkin rakenteisiin. Näitä voivat olla esimerkiksi niin kutsutut lukukolot. Suosituksessa puhutaan myös kirjastotilan sisällä olevien tilojen, kuten erilaisten verstaiden tai pajojen, esteettömyydestä. Toisin sanoen näihin kaikkiin tulisi pyrkiä järjestämään esteetön pääsy. Lisäksi painotusta on kirjaston erikoisaineiston kohdalla. Erikoisaineisto voi olla muun muassa isotekstisiä kirjoja tai äänikirjoja. Celia-kirjaston aineisto lukeutuu myös tähän kategoriaan. Näiden kohdalla ohjeistus sisältää esimerkiksi sen, että erikoisaineiston tulee olla helposti näkyvissä ja saatavilla.

Palvelu- tai muu asiointipiste. Suosituksessa on nostettu esiin palvelupisteen erottamisen tärkeys (Kuntaliitto, 2017, s. 30). Tämä tapahtuu parhaiten selkeillä ja

värimaailmaltaan maltillisilla opasteilla. Näitä opasteita voi olla hyvin monenlaisia, ja kukin kirjasto valitsee itselleen parhaan mallin. Palvelupisteestä on lisäksi sanottu, että sen ääressä pitää pystyä asioimaan sekä istuen että seisten. Toisin sanoen kirjastolla olisi hyvä olla vähintään kahdenlaisia palvelupisteitä. Tämä voi tietysti osoittautua haastavaksi, jos kyseessä pienempi lähikirjasto. Palvelupisteen kohdalla on myös tärkeää, että sen ääressä oleva istuin on selkä- ja käsinojin varustettu.

Sisätilojen kulkuväylät sekä ovet. Kulkuväylistä suosituksessa on jälleen nostettu esiin lattian tai käytävän pintamateriaalit (Kuntaliitto, 2017, s. 30). Ohjeistus näitä kohtaan on se, että ne eivät saa märkänäkään luistaa. Oleellista on myös se, että käytävän tai muun kulkuväylän niin sanotun vapaan leveyden tulee olla 90 senttimetriä tai yli. Ovista suosituksessa on sanottu, että niiden tulee erottua selkeästi ympäristöstä. Ovissa ei saisi olla kynnyksiä tai jos niitä on, niiden tulisi olla erittäin matalia. Mikäli ovissa on liiketunnistimia, niiden tulee kyetä reagoimaan eri pituisiin henkilöihin. Oven avaamiseen käytettävän voiman tulee olla sopusuhtaista. Suosituksessa on tähän annettu tarkat mitat. Opinnäytetyön tutkimusosuudessa näiden selvittäminen on kuitenkin mahdotonta, joten tässäkin tyydytään edellä ilmaistuun tapaan.

Portaat. Portaiden kohdalla on oikeastaan kaksi tärkeintä asiaa (Kuntaliitto, 2017, s. 31). Portaiden tulee olla sivussa, toisin sanoen ”ne eivät saa olla kulkutien jatkeena”. Toinen yhtä tärkeä asia koskee portaiden kaiteita. Näistä on suosituksessa sanottu, että portaissa tulee olla molemminpuoliset kaiteet. Suosituksessa on maininta myös siitä, miten portaiden tai niiden ympäristön tulee olla valaistuja. Näin ehkäistään mahdolliset vaaratilanteet.

Luiskat sekä hissit. Sisä- ja ulkotilojen luiskien kohdalla on ilmoitettu runsaasti mittoja (Kuntaliitto, 2017, s. 31). Nämä on hyvä tiedostaa etenkin, kun tehdään arvioita muutostarpeista ynnä muista vastaavista. Tätä opinnäytetyötä varten on kuitenkin havainnoinnin yhteydessä riittänyt, että selvitetään, onko tilassa luiskia. Lisäksi on selvitetty, missä nämä sijaitsevat kirjastoympäristössä. Hisseistä suosituksessa on sanottu, että sen tulee olla helposti löydettävissä. Jos tämä ei syystä tai toisesta onnistu, tilassa on hyvä olla opasteita, jotka vievät hissin luo (Kuntaliitto, 2017, s. 32). Hissin sisäänkäynnin leveydestä on ilmoitettu tarkat mitat. Nämä on voitu tässä opinnäytetyössä selvittää. Lisäksi hissin ovesta

on sanottu, että se on joko helppo avata tai se toimii automatiikalla. Hissin painikkeista on sanottu vielä, että niiden tulee erottua taustasta.

Kirjaston kalusteet. Suosituksessa on muun muassa sanottu kalusteista, että niiden olisi hyvä olla liikuteltavia (Kuntaliitto, 2017, s. 33). Lisäksi on korostettu erikokoisten, -korkuis-
ten ja ylipäänsä erilaisten kalusteiden tärkeyttä ja tarpeellisuutta. Suosituksessa on myös mainittu siitä, että kalusteiden olisi hyvä olla säädettäviä. Tämä voi kuitenkin käytännön ta-
solle mentäessä olla hankala toteuttaa. Ehkä tätä voi yrittää korvata siten, että kirjastoti-
lassa on mahdollisimman monenlaista istuinta, pöytää sekä muuta kalustetta.

Kirjaston asiakkaille suunnatut laitteet. Näillä tarkoitetaan kirjastotilassa olevia laitteita kuten asiakastietokoneita sekä tulostimia. Näitä pitäisi olla eri korkuisilla tasoilla (Kunta-
liitto, 2017, s. 33). Tasojen korkeuden olisi hyvä olla säädeltävissä, mutta käytännössä
tämä ei aina ole mahdollista. Variaatiota tasojen välillä on silti hyvä olla, eli tilasta saisi löy-
tyä sekä istuma- että seisomakäyttöön tarkoitettuja asiakaspäätteitä. Nämä laitteet tulee
asetella ja niiden sijainnin on syytä olla sellainen, että niihin pääsee käsiksi myös esimer-
kiksi pyörätuolissa oleva asiakas. Saavutettavuussuosituksessa ei ole mainintaa esimer-
kiksi verstaiden tai pajojen sisältämistä laitteista. Näitä voivat olla muun muassa erikoi-
semmat tulostimet kuten 3D-tulostimet. Tässä opinnäytetyössä nämä verstaiden tai pajo-
jen laitteet on rajattu havainnoitavien teemojen ulkopuolelle.

Apuvälineet. Lopuksi suosituksessa on vielä maininta apuvälineistä (Kuntaliitto, 2017, s.
33). Suosituksessa on esimerkkeinä nostettu esiin muun muassa lainattavia suurennusla-
seja tai perinteisempiä lukulaseja. Lisäksi on myös maininta niin kutsutuista kirjakoreista
sekä -vaunuista. Suosituksessa ei ole mainintaa esimerkiksi pyörätuoleista tai rollaatto-
reista. Viimeksi mainittujen kohdalla tilanne vaihtelee varmasti kirjastojen ja kaupunkien
välillä.

Kirjastoautot. Saavutettavuussuosituksen viimeinen teema, joka nostetaan tässä opin-
näytetyössä esiin, koskee kirjastoautoja (Kuntaliitto, 2017, s. 34). Saavutettavuussuosituk-
sessa on ainoastaan tästä asiasta mainittu, että ”kirjastoautojen hankintakriteereissä huo-
mioidaan esteettömyys”. Tämä saattaakin toteutua uudempien autojen kohdalla. Kuitenkin
käytössä on yhä edelleen niin sanottua vanhempaa autokantaa, jossa esteettömyysasioita

ei voi ottaa huomioon, vaikka niin haluttaisiin. Näissä tilanteissa on usein henkilökunnan vastuulla auttaa kirjastoauton ulkopuolella olevaa liikuntaesteistä asiakasta (H. Muhonen, henkilökohtainen tiedonanto, 3.11.2023).

3.2.2 Esteettömyydestä tiedottaminen

Kirjastojen verkkosivuja sekä niillä olevaa esteettömyydestä kertovaa tietoa tarkasteltaessa on syytä mainita muutama seikka. Havainnot verkosta löytyvistä tiedoista pyritään hakemaan kirjastojen omilta sivuilta. Aina tämä ei ole mahdollista. Suomen kirjastojen kohdalla on tilanteita, joissa yksittäiset kirjastot on koottu verkossa laajemmaksi kokonaisuudeksi, kirjastokimpaksi. Kimpalla tarkoitetaan laajemman alueen kirjastojen muodostamaa kokonaisuutta, jossa yksittäiset kirjastot tekevät yhteistyötä keskenään (Kirjastot.fi, 2018). Yhteistyö voi olla ulospäin näkyvää esimerkiksi erinäisten tapahtumien ja verkkokirjaston käytön kautta. Se voi olla myös enemmän sisäänpäin kääntyvää eli esimerkiksi saman kirjastotietojärjestelmän käyttämistä. Jotkut kirjastot kelluttavat aineistoa. Tällä tarkoitetaan sitä, että aineisto eli kirjat, elokuvat, äänilevyt ja niin edelleen jäävät siihen kirjastoon, johon ne palautetaan (Miettunen, 2019).

Tämän opinnäytetyön kannalta nämä verkosta löytyvät esteettömyystiedot ovat oleellisia, mutta tässäkin tutkimuksen kohdassa täytyy vetää rajoja. Toisaalta asiaa voisi lähestyä ottamalla pieni otanta Suomen kirjastoja sekä tutustumalla verkosta löytyvään sisältöön. Tämä ei kuitenkaan ole jossain määrin suotavaa, koska kukin kirjasto on omalla tavallaan erilainen. Tämä vaikuttaa siihen, ettei niin sanottua mallitapaa tehdä tämänkaltaista tiedottamista löydy välttämättä lainkaan.

Eräs nosto, jonka voi tehdä tässä kohden, koskee Kansalliskirjastoa. Kansalliskirjaston (i.a.) verkkosivuilla on kohta kohdalta avattu, mitä esteettömyys heidän tiloissaan tarkoittaa. Osa näistä on sellaisia, jotka nousevat tässäkin opinnäytetyössä esiin. Kansalliskirjaston listaus on kuitenkin pitkä, ja siinä on avattu asioita varsin yksityiskohtaisestikin. Toiseen Kansalliskirjaston verkkosivuilla samoihin aiheisiin on mahdollista tutustua videoiden kautta. Eräänlaisena lisähuomiona voi korostaa sitä, miten tämän kyseisen kirjaston sivuilla on maininta epäselvistä tilanteista. Tässä kohden kirjasto on jättänyt hyvin selvästi esiin yhteystietonsa mahdollisia lisäkysymyksiä ja yhteydenottoja varten.

Kuitenkin on myös huomioitava se seikka, että kirjastot toimivat lainsäädännön sekä omalla tavallaan muun muassa Yleisten kirjastojen suositusten mukaan (Kuntaliitto, 2017). Tätä opinnäytetyötä varten tarkasteltiin muutamia Suomen kirjastokimppojen ja yksittäisten kirjastojen verkkosivuja esteettömyysasioissa. Kirjastot sijoittuivat hyvin laajalle alalle. Osa on pääkaupunkiseudun kirjastoja sekä kirjastoautoja. Jokunen kirjasto on Varsinais-Suomen sekä Päijät-Hämeen alueilta.

Jos jokaisen näiden tarkasteltujen kirjaston sekä kirjastokimpan verkkosivut nostettaisiin esiin esteettömyyden osalta, näissä nousisi esiin hyvin vähäisiä eroja. Ainoat variaatiot liittyisivät kirjastojen tapaan kertoa näistä kysymyksistä ja teemoista. Verkosta saatavat tiedot ovat siis tärkeitä. Kuitenkin tämän opinnäytetyön kannalta on kenties oleellisempaa saada varmuus ja tieto siitä, että verkosta löytyy näitä tietoja. Tämä voi helpottaa kirjastomatkan suunnittelemista.

3.2.3 Esteettömyyden ja saavutettavuuden palvelut

Yleisillä kirjastoilla on muutama palvelu käytössä, jotka liittyvät esteettömyyteen. Toisaalta kirjastojen palvelujen ollessa kyseessä on myös sopivaa pohtia, missä esteettömyyden ja saavutettavuuden raja menee. On myös sopivaa miettiä, ovatko nämä palvelut yksistään saavutettavuuden puolella näissä asioissa. Vaikka tässä työssä huomio on tarkastelussa enemmän fyysisessä esteettömyydessä, on nämä palvelut syytä mainita. Yksi syy tälle nostolle on se, että sen kautta on mahdollista nähdä, miten yleiset kirjastot toteuttavat toimintaa, joka takaa kaikille pääsyn kirjastoon ja sen aineistoihin.

Kenties tunnetuin näistä vaikean vamman tai muun sellaisen kohdalla käytettävistä palveluista on kirjastojen kotipalvelu (Helmet, 2022). Useat kirjastot järjestävät tätä palvelua, jonka tarkoituksena on kirjaimellisesti tuoda kirjat tai muu laina-aineisto asiakkaan kotiin. Pääsääntöisesti kotipalvelun asiakkaaksi pääsee tai sen mahdollisuutta on mahdollista selvittää ottamalla yhteys kirjastoon. Tätä palvelua ei pidä sekoittaa julkisten sekä yksityisten toimijoiden kautta ikäihmisille tarkoitettuun kotihoitoon (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2023b).

Toinen yhtä tunnettu palvelu on Celia-kirjastopalvelu, vaikkakin sen kohderyhmä voi olla hieman kapeampi kuin perinteisen kotipalvelun (Saavutettavuuskirjasto Celia, i.a.-b). Celia-kirjastopalvelu tuottaa muun muassa ääni- sekä pistekirjoitusversioita painetusta aineistosta. Celia-kirjasto on alun alkaen suunniteltu pääasiassa näkövammaisille asiakkaille. Celian omilla sivuilla kerrotaan, että palvelunkäyttöä on laajennettu koskettamaan myös muita käyttäjäryhmiä. Näistä voi myös löytää lisätietoa kirjastojen sivuilta. Kuviossa 1 esimerkkinä Kuopion kaupunginkirjaston verkkosivuilta löytyvää tietoa Celia-kirjastopalvelusta. Yhteistä Celian asiakasryhmille on se, että perinteisen painetun kirjan lukeminen tai käsittely on hankaloitunut. Täten käyttäjinä nykyään voi olla joko sairauden tai muun sellaisen vamman vuoksi, joka estää kirjan lukemisen. Samoin, jos on lukivaikeus, voi Celian asiakkaaksi päästä.

Celia-kirjaston palvelut

Celia on valtakunnallinen asiantuntijakeskus, jonka tuottamat äänikirjat on tarkoitettu kaikille, joille painetun kirjan lukeminen on vamman tai sairauden vuoksi vaikeaa tai mahdotonta. Celia-äänikirjojen käyttöön oikeuttavia lukemisesteitä ovat muun muassa:

- näkövamma tai heikentynyt näkö
- luki- ja/tai oppimisvaikeudet
- kehitysvamma
- liikkumiseen liittyvät esteet (esim. lihassairaus, reuma, heikentynyt lihaskunto)
- kognitiivisiin taitoihin liittyvät ongelmat (esim. keskittymis- ja oppimisvaikeudet, ADHD, muistihäiriöt, afasia)
- tilapäinen lukemiseste (esim. sairauden toipilasaika)

Lainaa äänikirjoja tai kuuntele verkossa

Kirjastoissa on lainattavissa erikokoisia kokoelmia Celia-äänikirjoja. Äänikirjoja on lapsille, nuorille ja aikuisille. Celian äänikirjat ovat Daisy-formaatissa, mp3-tiedostoina. Äänikirjoja voi kuunnella esim. tietokoneella, DVD- tai mp3-soittimella tai erityisellä Daisy-soittimella. Celia-äänikirjoja ei voi varata.

Lisäksi Celian verkkopalvelussa, Celianetissä on kuunneltavissa noin 40 000 kirjaa. Palvelun käyttäjäksi voi rekisteröityä kirjastossa. Asiakkuus edellyttää, että asiakkaalla on toimiva nettiyhteys ja sähköpostiosoite. Ohjeita kuunteluun löytyy Celian verkkosivuilta.

Kysy lisää Celia-palveluista omasta kirjastostasi.

...

Kuvio 1. Celia-kirjastosta tietoa Kuopion kaupunginkirjaston verkkosivuilla (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.)

Celia-kirjaston tuottama aineisto ei rajoitu pelkästään perinteisiin kaunokirjoihin (Saavutettavuuskirjasto Celia, i.a.-b). Celian kautta on myös mahdollista saada esimerkiksi oppikirjoja sekä muita tietokirjoja. Celia-palvelut tekevätkin paljon yhteistyötä muun muassa

kirjastojen, koulujen ja useiden kustantamojen kanssa. Tällä hetkellä palvelussa on noin 50 000 teosta valmiina lainattavaksi.

Celian asiakkuus ei vaadi muuta kuin sen, että asiakas on lukemisesteinen (Saavutettavuuskirjasto Celia, i.a.-a). Palvelun käyttö on täysin maksutonta, eikä liittyminen vaadi esimerkiksi virallista lääkärintodistusta. Asiakkuuden voi aloittaa esimerkiksi omassa kirjastossa tai koulussa. Jälkimmäisen kohdalla opintoasteella ei ole merkitystä. Celian sivujen mukaan asiakkaita tulee niin peruskoulusta kuin korkeakouluista. Lisäksi verkkosivulla on maininta myös siitä, miten jotkin yhteisöt, kuten esimerkiksi päiväkodit ja vankilat, voivat saada yhteisöasiakkuuden.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten esteettömyyttä koskevat asiat on huomioitu kolmessa Kuopion kaupungin kirjastoyksikössä. Tarkastelu tehdään liikuntarajoitteisen näkökulmasta. Tutkimuksessa on hyödynnetty Invalidiliiton verkkosivuilla ollutta tarkastuslistaa. Kolme havainnoitavaa kirjastoa ovat Kuopion pääkirjasto, Neulamäen lähikirjasto ja Puijonlaakson lähikirjasto.

Tätä opinnäytetyötä varten tehtiin rajauksia havainnoitaviin alueisiin. Kirjaston sisätiloissa nämä alueet ovat yleisiä tiloja. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi aulaa tai muuta sisäänkäynnin yhteydessä olevaa välitöntä tilaa. Toinen rajausta liittyy palvelualueisiin eli palvelutiskiinkin ja itsepalveluautomaatteihin. Koska havainnointia tehdään kirjastossa, oli syytä valita vielä erikseen jokin kirjaston osasto. Tätä varten valikoitui aikuisten osasto. Viimeksi mainitulla alueella kartoitetaan enemmänkin yleiseen liikkumiseen liittyviä asioita. Näitä ovat muun muassa hyllyjen väliin jäävän tilan mittaaminen.

Kirjastorakennuksen ulkopuolisia tekijöitä havainnoidaan myös. Esteettömyyden kannalta on olennaista tarkastella kirjastoon saapumista. Tämä tehdään havainnoimalla matkaa lähimmältä julkisen liikenteen pysäkiltä. Lisäksi selvitetään, onko kirjastolla esteetöntä pysäköintiä. Kartoituksessa pyritään selvittämään, miten lähellä sisäänkäyntiä kyseinen pysäköinti on, miten monta paikkaa on tarjolla ja niin edelleen. Yhtä lailla esteettömyyden kannalta tärkeänä asiana tarkastellaan kirjastojen verkkosivuja esteettömyysasioiden kannalta.

Tutkimus tehdään kolmen tutkimuskysymyksen kautta. Tutkimuksessa käytetään havainnointia tiedonkeruumenetelmänä eli mennään kirjastoon ja tarkastellaan sen rakenteita sekä sisustusratkaisuja. Kysymysten sisältöjä on myös avattu. Huomioitavaa on, että kaikkia havainnoitavia tai tarkasteltavia asioita ei ole tässä yhteydessä nostettu esiin. Näistä tärkeimmät on koottu seuraaviin kolmeen kappaleeseen. Tarkemmin näistä löytyy tietoa sekä havainnointilomakkeen kysymysten että tulosten purkamisten kautta.

1. Miten kirjastoon saapumisessa huomioitu liikuntarajoitteisuus?
2. Miten esteettömyys on huomioitu kirjaston sisätiloissa?
3. Miten esteettömyys on huomioitu eri kirjastojen palvelujen käytössä?

Ensimmäisen kysymyksen avulla on tarkoitus pureutua kirjastoon saapumiseen liittyviin kysymyksiin. Tarkastelussa ovat siis esimerkiksi parkkipaikka, sisään tuloväylä ja ulko-ovi. Erityistä huomiota kiinnitetään sisään tuloon vaikuttaviin ja sitä helpottaviin tekijöihin. Näitä ovat esimerkiksi aiemmin esiin nostetut luiskat kirjastoon saavuttaessa ja ulko-oven automatiikka. Tarkasteltavana on myös matkan pituus lähimmältä julkisen liikenteen pysäkiltä. Tämä havainto tehdään käyttämällä Kuopion kaupungin verkossa olevaa reittiopasta.

Toisen kysymyksen avulla on tarkoitus havainnoida, mikä on tilanne kirjaston sisätiloihin liittyvissä asioissa esteettömyyden näkökulmasta. Sisustuselementit ovat laaja osio, ja havainnointia pyritään rajaamaan etenkin hyödyntämällä tarkastuslistaa. Joitain yksittäisiä asioita, joita tämä kysymys sisältää, ovat muun muassa istuinten määrä ja ominaisuudet. Onko kirjastotilassa esimerkiksi eri kokokoisia ja korkuisia istuimia. Toinen oleellinen havainnoitava elementti on se, että mitataan kulkuväylien leveyksiä.

Kolmannessa kysymyksessä tarkastellaan muutamaa asiaa kirjastokontekstissa erityisesti. Tarkoitus on havainnoida kirjastojen palvelupisteitä. Tämä tehdään etenkin tarkastelemalla niiden sijaintia ja sitä, miten selvästi niistä on ilmoitettu. Toisin sanoen tarkastellaan sitä, onko palvelupisteellä opasteita tai muita sellaisia. Esteettömyyden kannalta tärkeää on myös selvittää, ovatko palvelupisteet säädeltäviä eli voiko niiden ääressä asioida joko istualtaan tai seisten. Kirjastokontekstiin liittyvät myös itsepalveluautomaatit. Näitä myös tarkastellaan. Havainnoinnissa on pitkälti hyvin samat kysymykset kuin palvelupisteiden kohdalla. Näiden lisäksi selvitetään, onko kirjastolla käytössään apuvälineitä, joita asiakkaat voivat käyttää. Lopuksi vielä tutustutaan kirjastojen verkkosivuihin. Tässä kohden erityinen kiinnostus on esteettömyydestä kertovissa asioissa.

4.2 Havainnointi menetelmänä

Tuomen ja Sarajärven (2009, s. 81) mukaan Grönfors (2001, s. 124—141) on todennut laadullisista tutkimusmenetelmistä havainnoinnin olevan toinen yleisimmin valittu

tiedonkeruumenetelmä. Toinen hyvin usein käytetty on haastattelu. Havainnoinnista on toisaalta sanottu, että se voi aiheuttaa joitain haasteita tutkimuksessa, mikäli se on ainoa käytetty tapa kerätä tietoa. Näitä haasteita voivat olla muun muassa se, että tiedon kerääminen vie kauemmin aikaa. Myös se, miten saatu aineisto kootaan, voi osoittautua suuri-
töiseksi ja vaivalloiseksi. Onkin varsin yleistä, että havainnointia tehdään jonkin toisen tiedonkeruumenetelmän kanssa rinnakkain. Usein tässä yhteydessä on käytetty juuri haastattelua. Myös esimerkiksi kyselylomakkeita käytetään täydentämään tai varmistamaan havainnoinnin kautta kerättyä tietoa.

Tuomen ja Sarajärven (2009, s. 81) mukaan Grönfors (2001, s. 124–141) on huomauttanut havainnoinnista, että se soveltuu parhaiten käytettäväksi tutkimuksissa, joissa tutkittavasta kohteesta on erittäin vähän tai siitä ei ole lainkaan tietoa. Havainnoinnista on myös sanottu, että se voi yhdistää muilla tiedonkeruumenetelmillä saatua tietoa yhdeksi kokonaisuudeksi. Lisäksi havainnoinnista on haastattelun yhteydessä nostettu esiin se, miten haastattelu tuo kaikkein voimakkaimmin esiin esimerkiksi tiettyyn ilmiöön liitettävät normit. Vastaavasti havainnointi paljastaa, tai pikemminkin antaa lisää ymmärrystä, käyttäytymisestä tätä tiettyä ilmiötä kohtaan.

Esimerkiksi esteettömyyttä tarkasteltaessa haastattelulla voi saada tietoa esimerkiksi kirjaston henkilökunnalta tai sen käyttäjiltä. Havainnoinnilla puolestaan tutkija itse tarkastelee tilaa, sen ympäristöä ja luo näkemyksiä näistä. Näistä näkemyksistä tulee tutkimustuloksia, kun ne toistuvat tai niissä näkyy kaava, esimerkiksi onko tutkittavissa kirjastoissa x ja y automaattiulko-ovet.

Tuomen ja Sarajärven (2009, s. 81) mukaan Grönfors (2001, s. 124–141) on tehnyt havainnoinnista selkeän jaottelun lähinnä neljään kategoriaan. Nämä tavat tai muodot vaihtelevat hienoisesti keskenään. Osassa on jonkinlaisia haasteita rajausten tekemisessä tapojen välillä. Osa on tavoiltaan selkeämpiä ja kuvastaa havainnointia enemmän perinteisessä mielessä. Tällä tarkoitan sitä, että tutkija menee tilaan tai ympäristöön ja tarkkailee sekä tekee merkintöjä asiasta tai ilmiöstä. Nämä neljä kategoriaa ovat seuraavat:

- piilohavainnointi
- havainnointi ilman osallistumista

- osallistuva havainnointi
- osallistavan havainnointi.

Piilohavainnoinnista on sanottu (Grönfors 2001, s. 124–141, Tuomen ja Sarajärven, 2009, s. 81–82 mukaan), että se on harvemmin käytetty menetelmä. Menetelmästä on myös sanottu sen olevan erikoinen tiedonkeruumenetelmä. Tässä tavassa kerätää tietoa tutkija piiloutuu muiden käyttäjien tai asiakkaiden joukkoon. Oleellista on, että muut asiakkaat, käyttäjät tai ylipäänsä henkilöt eivät tiedä, että he ovat tutkimuksen kohteena. Saatu tieto on siten mahdollisimman todenmukaista, sillä tutkija pystyy seuraamaan tilannetta tai tilanteita huomaamatta. Haasteena tai jopa ongelmana voidaan pitää tutkimustavan eettisyyttä. Niin kutsuttu haamushoppailu (Sabry, 2019) on hyvin lähellä havainnointia tiedonkeruumenetelmänä. Tässä yrityksen oma työntekijä tekeytyy asiakkaaksi ja tarkastelee esimerkiksi palvelunlaatua.

Havainnointia ilman osallistumista sekä osallistuvaa havainnointia on vaikea jakaa selkeästi (Grönfors 2001, s. 124–141, Tuomen ja Sarajärven, 2009, s. 81–82 mukaan). Selkein ero on juuri piilohavainnointiin. Havainnoinnissa ilman osallistumista sekä osallistuvassa havainnoinnissa on tutkittavilta saatu lupa tutkimukseen. Lisäksi havainnoinnissa ilman osallistumista tutkittavien sekä tutkijan välillä tapahtuva vuorovaikutus ei ole niin keskeistä tutkimuksen näkökulmasta. Havainnoinnissa ilman osallistumista tutkija on, menetelmän mukaisesti, ulkopuolinen sekä osallistumaton tarkkailija.

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on mukana tutkittavien toimissa aktiivisesti (Grönfors 2001, s. 124–141, Tuomen ja Sarajärven, 2009, s. 82 mukaan). Esimerkiksi tutkijan ja tutkittavien keskinäiset vuorovaikutustilanteet ovat erityisen oleellisia tutkimukselle. Kysymyksiä herättää myös se, missä menee tutkijan osallistumisen raja. Toisin sanoen pohditaan, pitääkö hänen olla vaikuttamassa tutkittavien tapahtumien kulkuun vai pitääkö hänen jättäytyä kokonaan niiden ulkopuolelle. Tämä voi aiheuttaa näkemyksen siitä, että tavassa tehdä havainnointia tällä tavoin voidaan liikkua ääripäästä toiseen. Toinen ääripää edustaa täydellistä osallistumattomuutta, toinen puolestaan puhuu täydellisen osallistumisen puolesta. Kuitenkin kaikki asteet, joita näiden kahden välillä on, ovat myös käytettävissä.

4.3 Havainnoinnin toteuttaminen

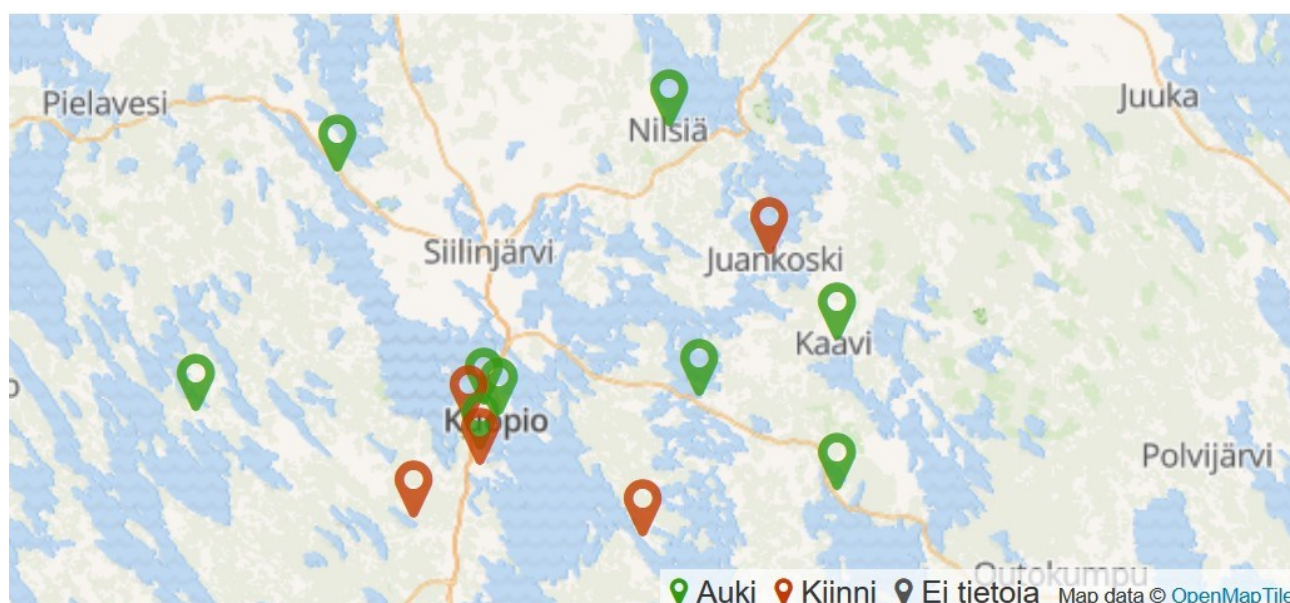
Havainnointityökaluja, joita käytetään esteettömyyden arvioinnissa, on monenlaisia. Nämä työkalut tunnetaan myös nimellä tarkastuslistat. Joillain tahoilla on valmiita tarkastuslistoja. Nämä tahot ovat pääasiassa niitä samoja, joita on esitelty tämän opinnäytetyön kolmannessa luvussa. Toisin sanoen useilla erityisryhmien liitoilla on omia tarkastuslistoja, joiden avulla voi selvittää esteettömyyden kriteerejä julkisissa tiloissa ja ympäristöissä. Tätä opinnäytetyötä varten on hyödynnetty Invalidiliiton tarkistuslistaa. Lista on tehty joitain muutoksia, jotta sen avulla voidaan kerätä riittävä tietomäärä, joka puolestaan vastaa tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin.

Valinta- ja suunnitteluvaiheessa on käyty läpi joitain muitakin listoja. Syyt, miksi päädyttiin käyttämään tätä nimenomaista listaa, ovat varsin yksioikoiset. Yhtäältä lista on laadittu juuri sillä ajatuksella, että sen avulla voidaan selvittää esteettömyysasiaa liikuntarajoitteisten kannalta. Tämä on ollut tarkoitus tässä opinnäytetyössä. Toisaalta tässä Invalidiliiton listassa on hyvin selkeät ja suoraviivaiset kysymykset. Näin ollen havainnointi sujuu myös mutkattomammin.

Tätä opinnäytetyötä varten on otettu mallia ja suuntaviivoja näistä tarkastuslistoista ja havainnointityökaluista. Koska työssä käytetty pohja ei ole virallinen, käytetään opinnäytetyössä käytetystä työkalusta nimitystä havainnointilomake. Havainnoinnin lisäksi opinnäytetyötä varten on otettu valokuvia.

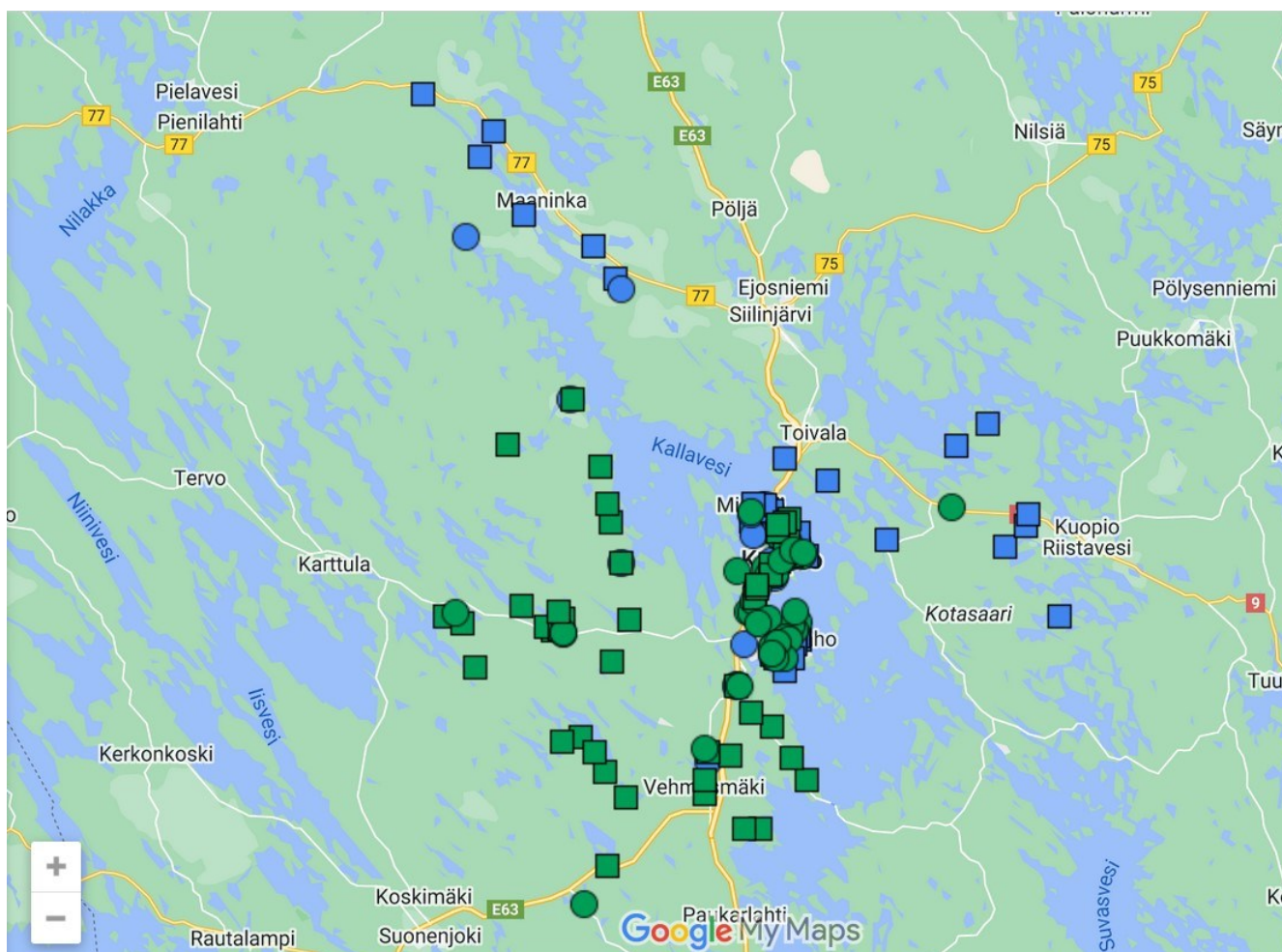
5 KUOPION KAUPUNGINKIRJASTOT

Kuopion kaupunginkirjasto on toiminut jo vuodesta 1872 (Kuopion kaupunkikeskustan kehittämissyhdistys, 2022). Vuosien varrella kirjastojen määrä ja tapa toimia on lisääntynyt sekä muuttunut. Nykyään kaupunginkirjastojen toimintapiiriin kuuluu yhteensä 17 toimipistettä. Kuten kuvio 2 on nähtävissä, osa näistä toimipisteistä sijaitsee pitkienkin matkojen päässä. Nämä kauempana olevat kirjastot kuuluvat muun muassa Tuusniemen, Maaningan sekä Riistajärven kaupunginosiin. Kirjastoautot käyvät myös näillä alueilla (kuvio 3).

Kuvio 2. Kuopion kirjastokimpan kirjastorakennukset (Google Maps, 2023).

Kaupunginkirjastolla on myös käytössään kolme kirjastoautoa. Kirjastoautot, tuttavallisemmin Aulis ja Elina, kulkevat koko Kuopion kaupunginkirjaston alueen sisällä (kuvio 3). Siniset merkinnät kuvaavat kirjastoauto Elinan liikkumisia, vihreät puolestaan Aulista. Kolmas kirjastoauto on Koillis-Savon kirjastoauto. Selkeyden ja asetettujen rajausten vuoksi kuviossa 3 näkyvät ainoastaan kahden kirjastoauton reitit. Tässä opinnäytetyössä ei havainnoida kirjastoautoja. Ne ovat kuitenkin oleellinen osa kirjaston toimintaa Pohjois-Savon alueella. Sen vuoksi ne on mainittu tässä osiossa.

Kuvio 3. Kirjastoauto Elinan ja Auliksen reitit (Google Maps, 2023).

Kuopion kaupunginkirjastolla on yhteinen verkkokirjasto, joka löytyy osoitteesta www.kuopio.finna.fi. Verkkosivulle on koottu tiedot kaikista kaupunginkirjaston toimipisteistä. Sivustolla on myös tietoa tulevista tapahtumista sekä erinäisiä opastuksia koskien kirjaston ja sen kokoelman käyttöä. Verkkosivulla on luonnollisesti mahdollista myös kirjautua omalle tilille. Tällöin on mahdollista muun muassa tarkastella ja uusia lainoja, tehdä varauksia, suorittaa maksuja sekä luoda ja tarkastella suosikkilistoja. Sivustolla on lisäksi lausuma saavutettavuudesta. Saavutettavuutta on arvioitu kaupunginkirjaston itsensä toimesta ja sivusto on todettu saavutettavaksi (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-b).

5.1 Miksi nämä kolme kirjastoa?

Tätä opinnäytetyötä varten valittiin tarkasteluun kolme Kuopion kaupunginkirjastoa. Valintaprosessi aloitettiin tutustumalla Kuopion kaupunginkirjastojen verkkosivuihin. Valintaprosessissa käytettiin myös kahta verkon karttapalvelua. Toinen näistä oli Google Maps ja toinen Kuopion kaupungin julkisen liikenteen reittiopas (Digitransit, i.a.). Näitä kolmea lähdettä hyödyntämällä oli mahdollista tehdä joitain rajauksia alueiden suhteen. Valintaprosessissa pyrittiin myös huomioimaan erilaisuudet kirjastojen välillä. Tarkoitus oli löytää kirjastoja, jotka eroaisivat muun muassa kokonsa ja palveluidensa puolesta. Verkosta löytyvillä tiedoilla, jotka antoivat alustavaa tietoa koskien esteettömyyttä, oli myös vaikutuksensa valinnoissa. Lisäksi alustavilla sijaintitiedoilla on ollut merkitystä. Vielä yhtenä kriteerinä on ollut se, että opinnäytetyön tekijän aikaisemmillä kokemuksilla ei saisi olla vaikutusta tutkimukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että valittujen kirjastojen tulisi olla sellaisia, että ne eivät ole entuudestaan tuttuja.

Havainnoitaviksi kirjastoiksi lopulta päätyivät Kuopion pääkirjasto sekä Neulamäen ja Puijonlaakson lähikirjastot. Lopullisissa valintoja koskevissa pohdinnoissa selvisi, että kukin valittu kirjasto sijaitsee kohtuullisen lähellä Kuopion keskustaa (kuvio 3). Tutkimusosiossa on tarkasteltu saapumista kirjastoon julkista liikennettä hyödyntäen. Opinnäytetyön tässä kohtaa päätettiin ottaa etäisyyttä mitattaessa lähtöpaikaksi kaikkiin kirjastoihin Kuopion keskusta. Keskustaa kutsutaan myös nimellä Multimäki tai Kuopion tori. Tarkempia perusteluita koskien kutakin kirjastoa on käsitelty seuraavaksi kunkin kirjaston omassa alaluvussa.

Tämän opinnäytetyön havainnoinnin osaksi on myös otettu kirjaston verkkosivut esteettömyyden osalta. Verkkokirjasto on jossain määrin pelkistetty ja yksinkertainen, mutta samalla sujuva sekä toimiva. Sieltä on mahdollista löytää osio, jossa on käsitelty esteettömyyttä kunkin kirjaston osalta (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-a). Kirjastoista on annettu kaikkein tarpeellisin ja tärkein määrä tietoa. Nämä tiedot yksistään voivat auttaa asiakasta, kun hän suunnittelee matkaa kirjastoon.

Kuvio 4. Havainnoitavien kirjastojen sijainti Kuopion alueella (Google, i.a.).

5.2 Kuopion pääkirjasto

Kuopion pääkirjasto sijaitsee aivan Kuopion keskustan lähetyvillä. Etäisyys kirjaston ja Kuopion keskustan välillä on kävellen noin 400 metriä. Julkisen liikenteen yhteydet ovat myös varsin hyvät, pääkirjaston lähetyviltä kulkee useita busseja niin keskustan suuntaan kuin muihinkin Kuopion kaupunginosaan. Kirjasto toimii osoitteessa Maaherrankatu 12, 70100 Kuopio (Kuopion kaupunkikeskustan kehittämissyhdystys, 2022). Kirjasto on toiminut tässä osoitteessa vuodesta 1967, ja sen on suunnitellut Matti Hakala.

Kirjasto toimii kolmessa kerroksessa. Katutasen alaisessa tilassa on muun muassa lehtisali ja hiljaisen työskentelyn tiloja. Katutasolla toimii lasten- ja nuortenosasto. Toisessa kerroksessa on aikuistenosasto ja musiikkiaineisto sekä aikuisten tietokirjallisuus. Toisessa kerroksessa on muun muassa lisää työskentelytiloja, esiintymislava, kaupunkiversitas ja asiakaskäyttöön tarkoitetut tietokoneet.

Kirjaston verkkosivujen (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-e) mukaan pääkirjasto on auki maanantaista torstaihin kello 8—19, perjantaisin 8—16 ja viikonloppuisin 10—16. Kirjastossa on käytössä myös omatoimiaika. Omatoimi kattaa kirjaston kaksi ensimmäistä aukiolotuntia eli kello 8—10. Viikonloppuisin omatoimi ei ole käytössä. Aukioloaikojen

laajennus sunnuntaille on kohtalaisen uusi uudistus, ja sen saavuttamiseksi kirjaston henkilökunta teki joitain muutoksia muun viikon aukioloihin. Muutos on toteutettu asiakaskyselyn myötä, jossa havaittiin, että merkittävä osa asiakkaista toivoi tällaista aukiolojen laajennusta (Ruuskanen, 2021).

Pääkirjasto nousi hyvin nopeasti ja vahvaksi ehdokkaaksi tähän opinnäytetyön havainnointiin. Päätökseen vaikuttivat muun muassa kirjaston keskeinen sijainti, laajat ja kattavat palvelut sekä tapahtumien paljous. Lisäksi kirjaston koko vaikutti tämän päätöksen tekemiseen. Koska kyseessä on pääkirjasto, se on Kuopion kaupungin suurimpia kirjastoja.

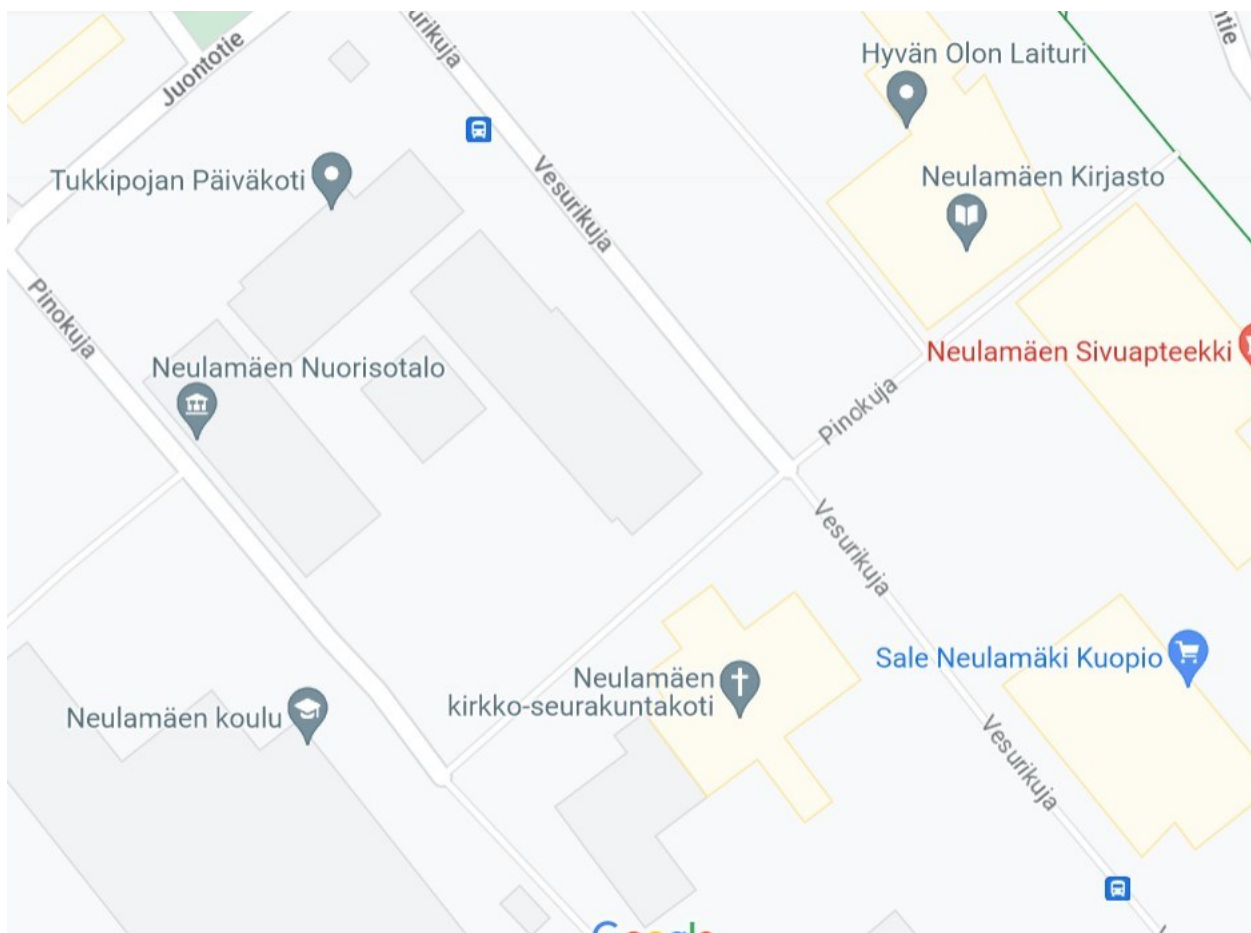
Pääkirjaston havainnointiin liittyy muutama haaste. Kirjaston tiloissa ja sen ympäristössä on ollut vuoden 2023 loppukeväästä alkaen remontti. Tehtävä remontti on luonteeltaan kunnossapitotyö, ja se kohdistuu rakennuksen tiettyihin rakenteisiin. Näitä ovat muun muassa ikkunat, ovet ja kattorakenteet. Muutostyöt ovat vaikuttaneet monella tapaa kirjaston toimintaan. Verkossa olevassa tiedotteessa (Kuopion kaupunki, 2023) kerrotaan esimerkiksi siitä, miten liikuntaesteisille varatut normaalit pysäköintipaikat ovat olleet pois käytöstä 24.4.—8.9. Tiedotteen mukaan väliaikaista pysäköintitilaa järjestettiin läheltä kirjaston pääsisäänkäyntiä. Havainnoinnin ajankohtana remontti on yhä käynnissä.

Toinen haaste pääkirjaston havainnointiin liittyy siihen, että kirjasto on tutkittavana kohteena entuudestaan tuttu. Tällä saattaa olla jonkinlaisia vaikutuksia tutkimusta tehtäessä. Vaikutukset pyritään pitämään minimaallisina. Selkeimpänä vaikutuksena saattaa olla se, että tiedonkeruu opinnäytetyön tutkimusosiossa tapahtuu hieman nopeammin. Toisin sanoen tietoja saa kerättyä havainnointilomakkeelle nopeammin verrattuna kahteen muuhun tutkittavaan kirjastoon. Tarkoitus on pysyä objektiivisena sekä havainnoida pääkirjastoa aivan kuten muutakin kahta. Tässä opinnäytetyössä havainnointia on rajattu koskettamaan tämän toisen kerroksen tiloja sekä entisestään aikuisten osastoa tilana. Pääkirjastoa on poikkeuksellisesti havainnoitu kahdesti, koska yhtä havainnoinnin aluetta ei ollut mahdollista lähestyä varsinaisen havainnoinnin aikaan.

5.3 Neulamäen lähikirjasto

Neulamäen lähikirjasto sijaitsee Neulamäen kaupunginosassa, Kuopiossa. Sen tarkka sijainti on osoitteessa Juontotie 6, 70150 Kuopio (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-c). Neulamäen kirjaston perustamis- tai käyttöönottovuotta ei ole saatavilla. Onkin kiintoisaa selvittää, vaikuttaako kirjastorakennus vanhemmalta kuin muut havainnoitavat kohteet ja miten se ilmenee sen toiminnassa. Näistä pohdinnoista lisää tämän opinnäytetyön Tulokset-luvussa.

Kuviosta 5 selviää tarkempia sijaintitietoja koskien kirjastoa. Tästä on myös nähtävissä, että kirjaston lähetyvillä sijaitsevat sekä Neulamäen koulu että Neulamäen nuorisotalo. Tämä onkin hyvä, sillä pitkään on puhuttu ja panostettu kirjastojen sekä koulujen väliseen yhteistyöhön (Lukuliike, i.a.). Neulamäen kaupunginosan, ja sitä myöten kirjaston, etäisyys Kuopion keskustasta on noin viisi kilometriä (Peda.net, i.a.). Julkinen liikenne liikennöi Neulamäkeen kahdella bussilla.

Kuvio 5. Neulamäen kirjaston sijainti (Google Maps, 2023).

Neulamäen kirjaston verkkokirjaston sivuilla (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-c) kerrotaan aukioloajoista. Kirjastolla on hyvin vaihtelevat aukioloajat. Maanantaina, tiistaina ja torstaina kirjasto on avoinna 12—19. Näiden kolmen päivän ensimmäinen aukiolotunti eli 12—13 on omatoimiaikaa. Keskiviikkoisin ja perjantaisin kirjasto on auki puolestaan 10—16. Viikonloppuisin kirjasto on kiinni.

Neulamäen kirjasto on kokenut muutaman suuremman muutoksen sekä toiminnassaan että tiloissaan. Nämä muutokset ajoittuvat pääasiassa menneelle kymmenelle vuodelle. Vuoden 2013 artikkelin mukaan Neulamäen kirjastoon kohdistui suuria säästöpaineita (Tiihonen, 2013). Näiden paineiden vuoksi kirjastoa suunniteltiin siirrettäväksi osaksi Neulamäen koulua. Näin ei kuitenkaan ole käynyt. Kirjasto toimii yhä omana yksikkönään (kuvio 5). Kuitenkin aukioloaikoihin nuo paineet vaikuttivat supistavasti (Tiihonen, 2013). Vuoden 2017 uutisen mukaan kirjaston tiloihin on kuitenkin tehty remonttia (Lötjönen, 2017).

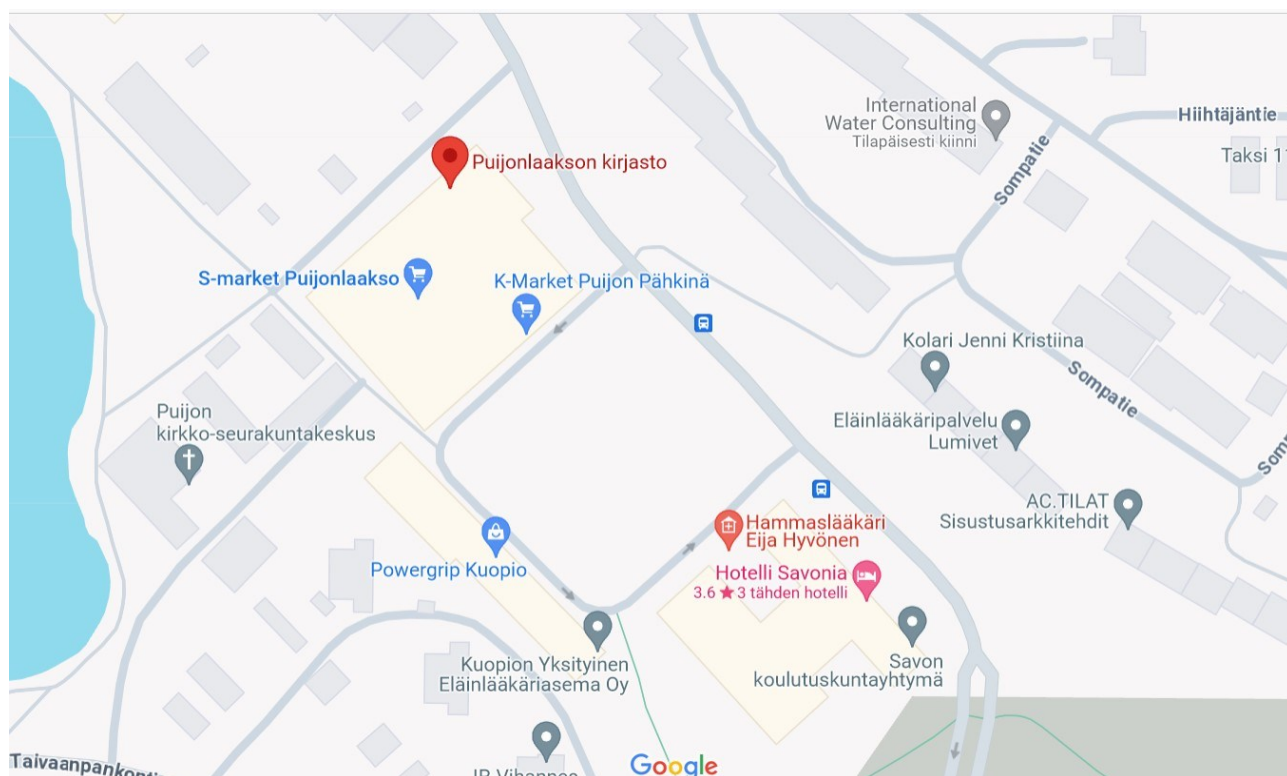
Kirjaston tiloissa on tämän jälkeen toiminut myös Neulamäen asukastupa. Kummastakaan artikkelista ei käy ilmi, ovatko suunnitelmat tai muutostyöt vaikuttaneet esteettömyyteen.

Neulamäen kirjasto valikoitui tähän havainnointiin lähinnä alustavien tietojen sekä erinäisten olettamusten mukaan. Eräs olettamus on, että näistä kolmesta valitusta kirjastosta, Neulamäki saattaisi olla pienin. Lisäksi kirjaston johtajan kanssa käydyn keskustelun (E. Tapfer, henkilökohtainen tiedonanto, 3.11.2023) kautta selviää, että kirjaston ulko-ovissa ei ole automatiikkaa. Nämä kaksi tekijää yksistään eivät välttämättä vaikuttaneet kirjaston valintaan, mutta niillä on ollut vaikutusta.

5.4 Puijonlaakson lähikirjasto

Puijonlaakson kirjasto sijaitsee Puijonlaakson kaupunginosassa, Kuopiossa. Puijonlaakson kaupunginosa on varsin lähellä Kuopion keskustaa. Sen sijainti on noin 3—4 kilometrin etäisyydellä (Kuopion seudun joukkoliikenne, i.a.-c) Kuopion keskustasta. Julkinen liikenne kulkee varsin hyvin Puijonlaakson ja siten myös kirjaston suuntaan. Alueelle ajaa useita busseja, mutta lähimmäs kirjastoa pääsee kahdella linja-autolla. Lähin kirjastoa oleva pysäkki sijaitsee noin 100 metrin päässä (Kuopion seudun joukkoliikenne, i.a.-c). Paikallista asukastoimintaa järjestetään myös kirjaston tiloissa (Kuopion kaupunki, i.a.).

Kirjaston tarkempi sijainti onkin havainnoinnin kannalta hieman yllätyksellinen, sillä kirjasto sijaitsee ostoskeskuksen tiloissa (Valjakka, 2023). Osoitteena on Mailatie 2, 70200 Kuopio (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-d). Kirjaston sijoittaminen ostoskeskuksen tiloihin tai sen välittömään läheisyyteen on varsin yleistä nykyään. Tästä on useita esimerkkejä pääkaupunkiseudun kirjastoissa, Helsingin Herttoniemessä oleva kirjasto on vain yksi näistä (Helmet, i.a.). Vastaavasti kirjastoja on myös esimerkiksi sairaaloiden tiloissa. Tästä puolestaan on esimerkkinä Seinäjoella toimiva Kyrkkärin kirjasto, joka toimii M-talon tiloissa (Niemistö, 2021). Tämä tuo kokonaan toisenlaisen otteen tai lähestymistavan myös havainnointiin. Esimerkiksi sisäänkäyntitiedot tulee ottaa minimissään kahdesta paikasta. Kirjaston läheisyydessä sijaitsee useita muita toimijoita (kuvio 6).

Kuvio 6. Puijonlaakson kirjaston sijainti (Google Maps, 2023).

Kirjaston verkkosivuilta (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-d) selviää, että kirjasto on auki hyvin monenlaisin aukioloajoin. Tällä viitataan siihen, että Puijonlaakson kirjasto toimii omatoimiperiaatteella, mikä mahdollistaa laajankin aukioloskaalan. Kirjastoon pääseminen omatoimiajalla vaatii kirjastokortin sekä nelinumeroisen tunnusluvun. Kirjasto on avoinna henkilökunnan ollessa paikalla maantaisin, keskiviikkoisin ja torstaisin kello 13—19. Tiistaisin ja perjantaisin kirjasto on auki kello 10—16. Näiden lisäksi kirjasto toteuttaa omatoimiperiaatetta siten, että kirjastoon pääsee jo kello 7. Omatoimiaukiolot ovat siis maanantaisin, keskiviikkoisin ja torstaisin kello 7—13 ja 19—21 sekä tiistaisin kello 7—10 ja illasta vielä kello 16—21. Perjantait ovat omatoimiajan osalta hieman erilaisia illasta, aamusta täsmälleen samanlaisia kuin muinakin arkipäivinä. Perjantaisin kirjaston omatoimiaika päättyy kello 18. Viikonloput ovat täysin omatoimiaikaa. Lauantaisin kirjasto on auki kello 7—18. Sunnuntaisin puolestaan 10—18.

Puijonlaakson kirjaston esihenkilön E. Tapferin (henkilökohtainen tiedonanto, 22.11.2023) mukaan kirjasto on perustettu ja avattu yleisölle 1975. Kirjasto on ilmeisesti aina ollut osa Puijonlaakson ostoskeskusta. Kauppakeskus on tuohon aikaan ollut paljon nykyistä

pienempi ja vuosien aikana siihen on lisätty laajennuksia sekä siipiä. 2000-luvun alkupuolella kirjaston tiloihin on tehty remonttia. Kyseessä on ollut lattiaremontti, ja samalla on uudistettu muun muassa kalusteita. Kirjastossa tiedostetaan, että nykyään nämä kalusteet eivät välttämättä enää vastaa suosituksessa annettuja suuntaviivoja. Esimerkiksi hyllyjen korkeutta tulisi madaltaa. Puijonlaakson esihenkilö vastaa myös Neulamäen kirjaston toiminnasta.

6 TULOKSET

Tätä työtä varten valitsin tarkasteluun kolme kirjastoa. Kirjastojen valintaperusteista on kerrottu tarkemmin opinnäytetyön luvussa 5. Syyt perusteluineen sekä alueellisine rajauksineen on eritelty siten, että kutakin kirjastoa on tarkasteltu omana kokonaisuutenaan.

Selvitin mahdollisuutta tehdä havainnointia Kuopion kaupunginkirjastoihin ottamalla yhteyttä ensin pääkirjaston asiakas- ja kokoelmapäällikköön. Yhteydenotto tapahtui sähköpostitse. Saatuaani myöntävän vastauksen lähestyin vielä Neulamäen kirjastonjohtajaa. Tämä yhteydenotto tapahtui puhelimitse. Tämän saman puhelinkeskustelun aikana tarjoutui mahdollisuus laajentaa havainnointia myös Puijonlaakson lähikirjastoon.

6.1 Kuopion pääkirjasto

Kuopion pääkirjaston havainnointi tapahtui torstaina 16.11.2023. Havainnointi alkoi aamupäivästä kello 11:45 ja päättyi noin 12:50. Havainnointipäivän säätila oli hyvä: Pääosin pilvinen, mutta silti kirkas. Pakkasta oli noin 5 astetta. Kirjaston ala-aulessa oli valmistelut käynnissä jotain näyttelyä tai tapahtumaa varten. Toisessa kerroksessa, jossa havainnointin pääpaino oli, oli myös valmisteltu esiintymislava-aluetta tätä tulevaa tapahtumaa varten. Lastenosastolla oli lisäksi jokin tapahtuma käynnissä havainnoinnin aloittamisen yhteydessä. Mikään näistä edellä mainituista ei ole kuitenkaan ollut häiritsemässä, vaikeuttamassa tai estämässä tarkastelun tekemistä kirjastossa.

Kuopion pääkirjasto on tilana suuri. Kirjasto käsittää kaikkinsa rakennuksessa kolme kerrosta. Tätä opinnäytetyötä varten on tehty selkeitä rajoituksia sen suhteen, mitä havainnoidaan. Kuopion pääkirjaston kohdalla tämä tarkoitti kahta asiaa. Ensiksi tarkastelussa on saapuminen kirjastoon. Tässä kohden havainnoitiin sekä saapumista julkisen liikenteen pysäkiltä että parkkipaikka-aluetta. Kirjaston sisätiloissa rajausta on tehty koskemaan aikuisten osastoa sekä palvelualueutta. Palvelualue käsittää tässä yhteydessä palvelutiskin ja itsepalveluautomaatit. Nämä ovat pääkirjastossa toisessa kerroksessa. Aikuisten osastoon on tässä rajauksessa sisällytetty kauno- ja tietokirjallisuus. Poikkeuksena tähän havainnointiin on sisällytetty esiintymislava.

Aiemmin opinnäytetyössä on mainittu siitä, miten pääkirjaston tiloja, rakenteita ja ympäristöä on remontoitu. Tästä on ollut näkyviä tekijöitä alueella havainnoinnin aikaan. Koko remontin ajan on ollut hyvä huomata, miten esteettömyys on myös pyritty säilyttämään. Töiden etenemisestä on tiedotettu säännöllisesti verkkokirjaston sivuilla. Havainnointia tehtäessä ei tällä pääkirjaston remontilla ole ollut vaikutusta saatuihin tuloksiin.

Kuopion pääkirjastoon on matkaa lähimmältä julkisen liikenteen pysäkiltä noin 200 metriä (Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku, i.a.-a). Tulosuunta on laskettu Kuopion keskustasta päin tultaessa. Pääkirjastossa on kaksi sisäänkäyntiä. Pääsisäänkäynti on Maaherrankadun puolella (kuva 1). Pääasiallinen kulkeminen tapahtuu kuvassa näkyvien portaiden kautta. Portaissa on useampi kaide kuitenkin siten, että kummalla kädellä tahansa on mahdollista ottaa kiinni kaiteesta.

Kuva 1. Kuopion pääkirjaston pääsisäänkäynti, Maaherrankadun puolella

Esteettömyys on myös huomioitu tällä sisäänkäynnillä. Etäisyys esteettömän pysäköinnin ja sisäänkäynnin välillä on noin 60 metriä. Tämä kulkuväylä (kuva 2) sijoittuu katukuvassa museon ja kirjaston välille. Havainnoinnin kautta on selvitetty, että tällä puolen kirjastoa on esteettömiä pysäköintipaikkoja. Osa pysäköintipaikoista on tiiviisti yhdessä. Näitä on neljä kappaletta, ja näistä viestivät muun muassa Nostopaikka-liikennemerkkit. Katua kirjaston edessä on kuitenkin runsaasti molempiin suuntiin. Tämä aiheuttaa sen, että on hankala nähdä, onko kirjastolla muita liikuntaesteisten pysäköintipaikkoja, jotka kuuluvat sille. Toisaalta kirjaston verkkosivuilla on painotettu, että Maaherrankadun puolella on myös liikuntaesteisille pysäköintipaikkoja (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-a).

Pääsisäänkäyntiin johtaa esteetön kulkutie. Pääkirjaston rakennus on rakennettu siten, että molemmilla sisäänkäynneillä on kuvan 2 mukainen kulkutie. Esimerkiksi luiskaa ei tässä yhteydessä ole tarvittu. Havainnointi on tapahtunut vuoden 2023 lopussa eli talvisaikaan. Kuten kuvasta 2 on nähtävissä, Maaherrankadun puoleinen esteetön kulkuväylä on ollut hiekoitettuna liikkumisen helpottamiseksi. Kuvassa 3, joka kuvaa Museo-kadun sisäänkäynnille johtavaa esteetöntä kulkuväylää, ei ole niin selvää hiekoitusta. Toisaalta tässä kohden sitä ei kenties ole tarvittu, sillä kulkuväylä on suurilta osin sula.

Invalidiliiton esteettömyyskartoitustyökalussa (Invalidiliitto, i.a.-b) on lisäksi korostettu sisäänkäynnin kohdalla olevan katoksen tärkeyttä. Kuten kuvasta 1 on nähtävissä, tämä toteutuu Kuopion pääkirjaston kohdalla. Etenkin talvikelillä katos tarjoaa lumettoman ja muutenkin sulan alueen ovien edustalla.

Kuva 2. Esteetön kulkutie pääsisäänkäynnille, Maaherrankadun puolella

Museokadun puoleinen sisäänkäynti sijoittuu kirjastorakennuksen takaosaan. Eli se toimii pääsisäänkäynnistä katsottuna takaovena. Museokadun puoleinen sisäänkäynti poikkeaa siten pääsisäänkäynnistä, että etäisyys oviin on lyhyempi esteettömiltä pysäköintipaikoilta. Samoin näiden liikuntaesteisten pysäköintipaikkojen pysäköintimerkit ovat näkyvämmiin ja helpommin esillä. Kuten on edellä mainittu, on tälläkin puolen kirjastoa selkeä kulkutie (kuva 3). Esteetön pysäköinti on merkitty selkeästi Inva-pysäköintimerkillä. Näitä pysäköintipaikkoja on tällä puolen kaksi kappaletta. Etäisyys pysäköintipaikan ja Museokadun puoleisen sisäänkäynnin välillä on noin 25 metriä. Kuten kuvasta 3 on nähtävissä, sisäänkäynnille johtaa myös portaikko. Tässäkin on molemminpuoliset kaiteet.

Kuva 3. Esteetön kulkutie Museokadun puolella

Sekä pääsisääkäynnillä että Museokadun puoleisella sisäänkäynnillä on automaatio ovissa. Automaatio toimii painikkeen avulla. Kuten kuvasta 1 on nähtävissä, on kirjastossa useampi ovi sisäänkäynnin yhteydessä. Näistä yksi on varattu tälle painikkeelle. Sama toistuu myös Museokadun puolella. Ovien avautumisessa on hienoista viivettä, mutta ovet pysyvät auki pidemmän ajan. Niin sanotun normaalioven avaaminen voi olla hankalaa. Etenkin nyt remontin jälkeen ovet tuntuvat hieman raskailta. Ovet avautuvat kadun suuntaan vetämällä.

Liikkuminen kirjastossa on varsin sujuvaa. Suurempia esteitä kulkureittien varrella ei ole. Pääasiallisesti esimerkiksi tilansuunnittelussa on otettu huomioon Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa mainitut minimiat. Esimerkiksi kirjahyllyjen asettelussa on huomioitu suosituksessa oleva minimi, joka on 90 senttimetriä. Kirjastotilan kaikkien hyllyjen väliä ei ole mitattu tätä opinnäytetyötä varten. Otokseen valittiin viisi hyllyväliä. Näissä tulokset ovat olleet samoja tai hyvin lähellä samankaltaisuutta.

Koska kirjasto sijoittuu useampaan kerrokseen, rakennuksessa on hissi. Hissin sisäänkäynti on leveydeltään noin 90 senttimetriä, eli se vastaa suosituksissa annettuja mittoja. Hississä painikkeet ja niiden merkitykset on merkitty selkeästi. Toisaalta hississä ei esimerkiksi pyörätuolilla mahdu kääntymään.

Sisätiloissa on myös portaat, ja samoin kuin rakennuksen ulkopuolisissa, on näissäkin molemminpuoliset kaiteet. Portaissa on välitasanne. Saavutettavuussuosituksen mukaan portaiden olisi hyvä olla sivussa eli pois kulkutieltä. Tämä toteutuu hyvin Kuopion pääkirjastossa (kuva 4). Suositusten mukainen minimikorkeus portaiden kaiteissa toteutuu myös. Minimisuositus on 70 senttimetriä.

Kuva 4. Kirjaston portaat ovat kulkuväylän sivussa

Kirjaston tiloissa on hyvin monenlaisia istuimia. Tilassa on jokunen sohva sekä perinteisiä tuoleja. Osa istuimista on aseteltu pöydän tai muun vastaavan ääreen tai lähettyville. On myös liikuteltavia, pieniä työtasoja. Näiden yhdistelmä takaa sen, että havainnoitavalla alueella on mahdollista ja hyvä työskennellä. Havainnoinnin aikaan etenkin

tietokirjallisuussosiossa on ollut useita henkilöitä hyödyntämässä näitä paikkoja. Perinteisempien istuin- sekä pöytäyhdistelmien lisäksi on runsaasti nojatuolimaisia istuimia. Tilassa on myös niin kutsuttuja suljettuja loosseja. Nämä viimeksi mainitut ovat erittäin suosittuja, ja tämän vuoksi niistä ei ole myöskään kuvaa.

Esteettömyyden kannalta työskentelytiloissa ja -alueissa on paljon hyvää, mutta on myös jonkin verran hankalia lähestyttäviä kohteita. Esimerkiksi monet pöydistä ovat luonteeltaan pysyviä eli niiden korkeutta ei voi säätää. Näiden ääreen pääsyssä on huomioitu esteettömyys. Kirjastotilassa on myös kaksi yhden henkilön koppia, joissa voi työskennellä seisten. Kopeissa on myös mahdollisesti korkeammat istuimet, joilla voi istua. Opinnäytetyön aiheen ja rajausten kannalta nämä kopit eivät ehkä ole olennaisimpia. Tämän vuoksi ne ovat jääneet vähemmälle huomiolle havainnoinnissa. Toisaalta kopit ovat hyvin suosittuja ja lähes jatkuvassa käytössä. Käsinojallisia istuimia alueelta löytyy hyvin. Havainnoinnissa löytyi kahdenlaisia tämänkaltaisia istuimia. Pääkirjastolla on pehmeämpiä, nojatuolimaisia istuimia. Tarkastelussa löytyi myös perinteisempiä puisia tuoleja, joissa on käsinojat. Muuten istuinten ja pöytien jakautuminen alueelle on aiemmin kuvatun kaltaista. Tilasta löytyy jonkin verran sohvia sekä matalia pöytiä. Sopivatko ne varsinaisesti työskentelyyn, vai ovatko ne enemmän ajanviettämiseen, esimerkiksi lukemiseen, tarkoitettuja? Tähän on havainnoimalla vaikea ottaa kantaa.

Havainnoitava alue eli toisessa kerroksessa oleva aikuisten osaston palvelupiste on selkeästi havaittavissa. Se on nähtävissä välittömästi, jos nousee portaita pitkin. Hissiä käyttämällä se on tavallaan kulman takana piilossa, muttei mahdoton löytää tässäkään tapauksessa. Palvelupiste on merkitty sen takana olevalle seinälle tekstillä (kuva 5). Lisäksi itse tiskeissä on kuvassa 5 näkyvä iso I-kirjain, joka viittaa sanaan info.

Palvelupisteitä on aikuisten osastolla kolme. Kaikki kolme pöytämallin perusteella saatavat olla säädettäviä. Näistä yksi on asetettu kuvan 5 mukaisesti seisomatyöskentelyyn ja -asiointiin. Kaksi muuta on istumakäyttöisiä. Istumakäyttöisten eteen pääsee esimerkiksi pyörätuolilla, ja tiskien yhteydessä on runsaasti tilaa. Toisaalta esimerkiksi kävelykepilte tai muulle vastaavalle apuvälineelle ei ole omaa paikkaa palvelutiskien yhteydessä. Palvelupisteiden äärellä on suositusten mukaisia käsi- ja selkännojallisia istuimia (kuva 5).

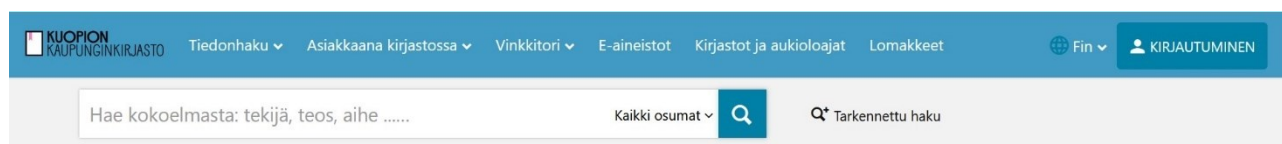
Kuva 5. Pääkirjaston palvelupiste

Pääkirjastolla on tarjota joitain apuvälineitä. Kirjastolla on yksi pyörätuoli ja yksi rullaattori. Nämä näkyvät kuvassa 6 porraskaiteen vierellä, perällä. Lisäksi havainnoinnin hetkellä on tarjolla myös kaksi korillista kärryä (kuva 6), johon voi laittaa esimerkiksi lainattavaa aineistoa. Tämä vähentää käsillä kantamiseen liittyvää kuormitusta. Kärryistä saa myös kenties hieman tukea.

Kuva 6. Pääkirjastossa aineistoa voi koota näihin kärryihin

Havainnointia varten tutustuttiin myös Kuopion pääkirjaston verkkosivuihin ja sieltä löytyviin tietoihin koskien esteettömyyttä (kuvio 7). Verkosta saatava tieto vahvistaa tilan havainnoinnin kautta saadun tiedon oikeaksi. Tässä kohden jo huomaa, miten tulokset käyvät yksi yhteen eli niissä ei ole ristiriitaisuutta (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-a). Verkkosivun tarkastelussa tarkoitus oli pitää huomio apuvälineissä. Kuitenkin sieltä on mahdollista hahmottaa paljon muitakin hyödyllistä tietoa koskien pääkirjastoa. Suurin osa näistä on käsitelty tässä opinnäytetyössä. Ne, mitä ei löydy tuloksista, on tietoisesti rajattu työn ulkopuolelle. Ainoa, mistä verkossa ei ole mainintaa, ovat opinnäytetyössä myöhemmin mainittavat, esteettömyyden kannalta haastavat alueet.

Saavutettava kirjasto

Esteettömyys kirjastoissa

Kirjoja kotiin -palvelu

Celia-kirjaston palvelut

Viittomakielinen kirjasto

Selkokielineen aineisto

Kulttuuriluotsi kaveriksi
kirjastokäynnille

Esteettömyys kirjastoissa

Pääkirjasto

Pääkirjastolla liikkuminen on esteetöntä. Maaherrankadun puoleinen pääsisäänkäynti on esteetön ja parkkipaikalla on inva-autopaikkoja. Myös Museokadun puoleinen sisäänkäynti on esteetön ja kadulla on kaksi inva-autopaikkaa. Automaattiovet avautuvat painonapilla. Inva-wc:t sijaitsevat ala-aulassa ja musiikkiosastolla. Kirjastolla on myös pyörätuoli ja rollaattori asiakkaiden käyttöön.

Juankosken kirjasto

Juankosken kirjastossa mahtuu liikkumaan pyörätuolilla. Ovella on pieni kynnyks, eikä ovi avaudu automaattisesti. Kirjastossa on inva-wc.

Kuvio 7. Pääkirjaston esteettömyydestä kirjaston verkkosivuilla (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.)

Havainnoitavassa tilassa on neljä itsepalveluautomaattia. Automaatit ovat korkeussäädeltäviä. Automaattien sijainti on ilmoitettu selkeästi kuvan 7 mukaisin tauluin. Automaateissa on useampi toiminto perinteisen lainaamisen lisäksi. Automaatilla voi tarkastella omia varauksiaan, uusia lainojaan ja palauttaa aineistoa. Automaattien edessä on riittävästi tilaa. Havainnoinnin yhteydessä itsepalveluautomaattien minimi- ja maksimikorkeuksia ei testattu. Tason rakenteesta päätellen sitä on kuitenkin mahdollista laskea alemmas, mikäli tarve ilmenee. Korkeus esiasetetuissa asetuksissa on suositusten mukaisessa haarukassa. Suosituksessa ohjeistetaan, että tämänkaltaisen tason pitäisi olla esimerkiksi pyörätuoliasiakkaalle 75—80 senttimetrin korkeudessa. Esiasetetuilla asetuksilla tässä tarkoitetaan havainnoinnin aikana ollutta korkeutta.

Kuva 7. Itsepalveluautomaatti ja siitä ilmoittava opaste

Aineistokohtaiset merkinnät on tehty selkeiksi. Aineistokohtaisilla merkinnöillä tarkoitetaan tässä yhteydessä kirjastoissa käytettävää luokitusjärjestelmää. Tietokirjallisuudessa tämä tarkoittaa lukuja 0—99, jossa 0 käsittää luokan Yleisteokset, Kirja-ala, Kirjastotoimi ja niin edelleen. Luokka 99 puolestaan käsittää historian ja etenkin elämäkerrat (Finto, 2023). Kaikki muut luokat, kuten uskontoon, yhteiskuntaan, käsitöihin ynnä

muihin, tulevat kukin omalla paikallaan luokituksessa. Samaa järjestelmää käytetään myös kaunokirjallisuuden parissa sekä vastaavasti muun muassa vieraskielisen aineiston sekä musiikin kohdalla.

Kuopion pääkirjastossa aineistoluokitukset on merkitty hyllyjen pätyihin mustalla fontilla, isoin ja selkein kirjaimin tyhjää taustaa vasten (kuva 8). Esteettömyys- ja saavutettavuuspalveluihin liittyvä Celia-kirjaston aineisto on omana osionaan ja se on myös merkitty selkeästi.

Kuva 8. Syvennykseen johtavat portaat

Pääkirjastossa on alue tietokirjapuoolella, joka on eräänlainen syväne tai alempi taso (kuva 10). Tässä tilassa on tietokirjallisuuden taiteisiin sekä liikuntaan liittyvä aineisto. Samoin täällä on kirjaston lainattavat liikuntavälineet. Tasolla on myös kirjaston elokuvakokoelma. Kuvan 8 mukaisesti syvänteelle johtaa portaikko. Portaikossa on

molemmipuoliset kaiteet. Havainnoinnin aikana tämä on todettu ainoaksi kulkuväyläksi alueelle. Esteettömyyden kriteerit eivät siis täyttyneet.

Kuva 9. Inva-hissi alatasanteelta käsin kuvattuna

Alatasanteelle on kuitenkin esteetön pääsy hissillä avulla (kuva 9). Tässä kuvassa Inva-hissi on kuvattu alhaalta, tasanteelta. Aiempi mielikuva on myös, ettei hissillä ovesta ole

opastetta. Lisäksi hissistä tai muusta tähän tilan osioon liittyvästä ei ole tietoa kirjaston verkkosivuilla.

Tämä havainto hissistä on tapahtunut toisen havainnoinnin yhteydessä, samalla on havaittu, että hissien opaste on nähtävissä. Ovesta lukee selkeästi ”Hissi”. Lisäksi on nähtävissä, että hissien sisäänkäynnin eteen olisi tehty hieman enemmän tilaa. Tämä koskee niin sanottua ylätasannetta, josta kuva 10 on otettu. Hissien ovessa ei kuitenkaan ole automatiikkaa. Ovi on myös jäykänoloinen eli tämä voi olla ongelmallista.

Kuva 10. Kirjaston alatasanne

Havainnoitavalla alueella on lisäksi vielä toinen haastava alue esteettömyyden näkökulmasta. Tämä on kirjaston esiintymislava (kuva 11). Kuten kuvasta 11 on nähtävissä, on lava varsin matala. Riippuen, miten asian laskee, on tasanteelle kaksi tai kolme porrasta. Esteettömyyden kannalta tämä ei kuitenkaan ole täysin toimiva alue. Lavalle ei

ole luiskaa tai nostinta, mutta tämän lisäksi sinne ei myöskään ole kaiteita portaiden yhteydessä.

Kuva 11. Pääkirjaston esiintymislava

Kaikkienensa havainnoitavan alueen esteettömyys on varsin hyvällä mallilla. Vaikka tarkastelun myötä löytyikin muutama osio, jotka ovat hankalia tai jopa ongelmallisia, on selvää, että Kuopion pääkirjastossa on panostettu esteettömyyteen ja siihen, että mahdollisimman moni asiakasryhmä tulee huomioiduksi. Lisää näistä päätelmistä on opinnäytetyön luvussa seitsemän, Johtopäätökset.

6.2 Neulamäen kirjasto

Havainnointi Neulamäen lähikirjastoon toteutettiin perjantaina 17.11.2023. Havainnointi alkoi kello 13:35 ja se on päättynyt noin 14:25. Säätila tälle havainnoinnille oli selkeä, mutta

kylmempi kuin pääkirjastoon kohdistuneen havainnoinnin aikaan. Pakkasasteita oli 6 ja oli kevyttä tuulta. Havainnoinnin ajankohta kellonajallisesti ei ole ollut tiedostettu valinta. Ver-rannollisesti tutkimuksen tekeminen edellä mainittuna aikana tarjosi kuitenkin toisenlaisen katsauksen kirjastoon. Oli perjantai-iltapäivän alku, ja tämä näkyy myös kirjaston käyttä-jissä. Havainnoinnin aikaan paikalla oli muun muassa muutama koululainen viettämässä aikaa kirjaston tiloissa. Kirjastossa oli myös muutama henkilö, jotka työskentelivät lukusa-lin puolella. Pari lukijaa oli myös paikalla. Neulamäen lähikirjasto on siis suosittu paikka.

Kirjasto itsessään on ottanut esteettömyysasiat varsin hyvin huomioon. Monia teemoja sekä kysymyksiä, joita on nostettu esiin Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa, on toteutettu Neulamäen kirjastossa. Kirjasto on tilana yhtä jatkumoa, eli on vaikea hah-mottaa, missä yksi osasto päättyy ja toinen alkaa. Pyrkimys on kuitenkin edelleen ollut tar-kastella esteettömyyttä aikuisten osaston kannalta. Joihinkin huomioihin tai teemoihin on haettu vastauksia havainnoinnin kautta myös kirjaston muista osastoista tai tiloista. Seu-raavaksi käsitellään kirjastoon saapumista esteettömyysasiat huomioituna.

Saapuminen kirjastoon herättää pohdintaa, kysymyksiä ja jopa eräänlaista huolta. Kir-jaston lähialueella on kaksi julkisen liikenteen bussipysäkkiä. Toista käytetään enem-män, kun tulosuunta on Kuopion keskustasta päin. Tältä pysäkiltä matkaa kirjastoon on noin 200 metriä (Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku, i.a.-b). Pysäkin sijainti on kirjas-toon saapumisen osalta hieman haasteellinen. Tie kulkee lievästi alaviistoon, mikä eten-kin talvikelillä voi olla hankalaa. Lisähaastetta kirjastoon saapumisessa aiheuttaa se, että varsinainen kirjastosta kertova opaste tulee vastaan vasta noin matkan puolivälissä (kuva 12). Tässäkin kohtaa tienviitta on pienikokoinen ja jää helposti muiden liikenne-merkkien kätkemäksi.

Kuva 12. Ensimmäinen kirjastosta kertova tienviitta on hieman piilossa

Kirjastoa lähempänä oleva bussipysäkki on vajaan 150 metrin päässä (Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku, i.a.-d). Tätä pysäkkiä tosin käytetään enemmän silloin, kun suunta on takaisin Kuopion keskukseen. Ellei asiasta tiedä etukäteen, voi myös pysäkin sijainti hämmentää.

Itse kirjasto sijaitsee alueella, jossa on ruokakauppa, ravintola, apteekki ja muita vastaavia tiloja. Ensi kertaa kirjastoon saapuvasta tämä voi olla hämmäntävää. Havainnoinnin kautta saatujen tietojen valossa matkan varrella on hyvin vähän opasteita, jotka ohjaavat kirjaston suuntaan. Edellä mainittu tienvarsiviittamainen kyltti on ainut konkreettinen opaste. Seuraava kirjastosta viestivä kyltti on kirjaston oma, kirjastosta kertova kilpi (kuva 13).

Kuva 13. Neulamäen kirjaston sisäänkäynti.

Neulamäen lähikirjastolla ei ole havainnoinnin perusteella omaa virallista pysäköintiä tai parkkipaikkaa. Kuvasta 13 on hieman nähtävissä, että ulko-oven edessä on tilaa pysäköinnille. Tämä kuitenkin kuvastaa selkeästi sitä, että pysäköinti saa olla vain pikaista. Esteetön pysäköinti ei siis toteudu tässä kohden. Lähin parkkipaikka on läheisen ruoka-kaupan lähetyvillä, mutta havainnoinnin mukaan täälläkään ei ole selkeästi merkittyjä pysäköintipaikkoja liikuntaesteisille. Edellä mainitut seikat huomioituna on vaikea hahmottaa selkeää etäisyyttä pysäköintipaikalta. Tulisiko mittauksen alkaa kaupan parkkipaikalta? Vai olisiko tarpeen mitata matkaa kirjaston edustalta, mikäli siihen saa pysäköidä ja jättää henkilön pois kyydistä? Epäselvyyksien vuoksi tätä mittausta ei voitu

suorittaa. Näistä ei ole mainintaa kirjaston verkkosivuilla esteettömyydestä kertovassa osiossa.

Neulamäen kirjaston tilat sijaitsevat yhdessä kerroksessa. Tilat ovat samalla korkeudella katutason kanssa (kuva 13), joten sisäänkäynti on helposti lähestyttävä. Oven edustalla ei ole portaita eikä näin ollen luiskaakaan tarvita. Samaan tapaan kuin pääkirjaston kohdalla, myös Neulamäen kirjaston ulko-ovella on katos. Kuten kuvasta 13 on nähtävissä, katos tarjoaa tosin hyvin minimaalisen suojan. Talvikelillä lunta ja räntää voi sataa vinottain. Tällöin oven eteen voi kertyä liukkautta, koska sivuseinämiä tai muita vastaavia ei ole. Sisäänkäynnin yhteydessä haasteena on, että kirjaston ulko-ovessa ei ole automatiikkaa. Ulko-ovi aukeaa kadun suunnasta katsottuna vetämällä. Ovi ei ole raskaan oloinen, eli se on helpottava tekijä. On vaikea arvioida, pystyykö esimerkiksi pyörätuolissa oleva tai rollaattorilla tuleva asiakas avaamaan itse ovea. Havainnoinnin perusteella sisäänkäynnin yhteydessä ei myöskään ole ovikelloa tai muuta sellaista, eli lähestyminen liikuntaesteiselle voi olla hyvinkin haastavaa. Näistä edellä kuvatuista teki-
jöistä ei ole tietoa kirjaston verkkosivuilla esteettömyydestä tai kirjastoon saapumisesta kertovissa osioissa.

Edellä kuvatut puutteet saattavat osittain selittyä sillä, että Neulamäen kirjasto sijaitsee rakennuskompleksissa, joka on iäkkään oloinen. Varmaa tietoa esimerkiksi perustamisajankohdasta ei ole. Jos vertaa Puijonlaakson kirjaston tiloja sekä sen ympäristöä, joka on siis 1970-luvun rakennuksia, havainnoinnin kautta on mahdollista arvioida Neulamäen kirjastorakennus vähintään yhtä iäkkääksi. Neulamäen kirjastosta ei myöskään ole tietoa koskien mahdollisia remontteja. Kuitenkin samaan tapaan kuin Puijonlaak-
sossa, on Neulamäen kirjastossa varmasti uudistettu joitain osa-alueita vuosien saatossa.

Teoriassa kirjastoon mahtuu kulkemaan esimerkiksi pyörätuolilla. Ulko-oven ja tuulikaapin kulkuaukko ovat Yleisten kirjastojen suositusten mukaisesti minimissään 90 senttimetriä (kuva 14). Kirjastossa yleinen kulkeminen on havainnoinnin perusteella tehty sujuvaksi. Välit kalusteiden ja hyllyjen välillä ovat pääsääntöisesti 90 senttimetriä tai yli. Joitakin poikkeuksia tietysti on, mutta nämä ovat vähäisiä.

Kuva 14. Neulamäen kirjaston tuulikaappi

Esimerkiksi lastenosastolle mentäessä eräässä kohtaa hyllyväli kutistuu 70 senttimetriin, mikä on suositusten alapuolella (kuva 15). Aineistokohtaisissa hyllyissä on kuvan 15 mukaisesti pyörät. Tämä kiinnitti havainnoinnissa huomion positiivisella tavalla.

Kuva 15. Kulkuväylä tällä hyllykujalla hankala

Liikkuminen kirjastossa on tehty varsin sujuvaksi. Hyllyjen väli on suositusten mukaisesti 90 senttimetriä tai sen yli. Joissain kohden on esimerkiksi hyllyjen päädyissä kalusteita kuten tuolipinoja (kuva 16). Havainnoinnin perusteella nämä eivät estä liikkumista tilassa, mutta ne saattavat vaikeuttaa sitä.

Kuva 16. Esimerkkejä Neulamäen kirjaston istuimista ja kulkuväylistä

Kuvassa 16 näkyvät tuolit ovat sitä lajia, joita Neulamäen kirjastossa on paljon. Tämä näkyy tietysti istuinten yksipuolisuutena, eli variaatio tässä kohden ei ole järkevä. Tämä saattaa vaikeuttaa joidenkin käyttäjäryhmien asiointia kirjastossa. Tilasta löytyy joitain poikkeuksia istuinkysymykseen, mutta ne kohdistuvat usein alueelle, joka on jätetty tämän opinnäytetyön rajauksen ulkopuolelle. Esimerkiksi lastenosastolta löytyy, ymmärrettävästi, matalampia tuoleja. Neulamäen kirjastossa on lisäksi näitä kirjastoihin liitettäviä tuoleja tai korokkeita, joille voi astua (kuva 28). Näitä on myös aikuisten osastolla, eli näiden osalta on vähäistä eroavaisuutta istuinten välillä. Tilassa on myös nojatuoleja.

Työskentelyn osalta Neulamäen kirjastossa on kohtuullisen hyvin tilaa. Kirjastossa on lukualue tai lehtisali (kuva 17), jossa havainnoinnin aikana oli muutama asiakas. Tämän

tilan tuolit eroavat hieman muun kirjaston istuimista, mutta silti tuolivalikoima on hyvin yksipuolinen.

Kuva 17. Neulamäen kirjaston lukusali

Neulamäen kirjastossa aineistoon liittyvät opasteet ja merkinnät ovat hyvin esillä. Tämän lisäksi kirjastolla on esille asetettu, aiemmin opinnäytetyössä kuvattu, luettelo Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmästä (kuva 18). Kuten kuvasta 18 on nähtävissä, opasteissa käytetty fontti sekä fonttikoko on isoa ja selkeää. Lisäksi opastetekstien tausta on pelkistetty. Kyltit on siis helppo erottaa ympäröivästä tilasta.

Kuva 18. Opaste tietokirjallisuudesta

Neulamäen kirjastolla on käytössään yksi palvelupiste. Lukusalin puolella on toinen asiakaspalveluun varattu työpiste. Lähempi työpisteen tarkastelu kertoo, että se on varattu asukastuvan tarpeisiin. Kirjaston palvelupisteen kohdalla havainnoinnin aikana

syntyi ristiriitaisia näkemyksiä. Toisaalta palvelupisteellä ei ole esimerkiksi pääkirjaston kaltaista selkeää tai isoa merkintää. Kirjastotilaan päin palvelupisteellä on A4-kokoinen lappu, jossa lukee isoin kirjaimin ”asiakaspalvelu” (kuva 19). Samalla kirjaston kokoon nähden palvelupiste on myös helposti havaittavissa. Käytännössä kirjastotilaan tultaessa se on yksiä ensimmäisistä asioita, joka on esillä ja nähtävissä.

Kuva 19. Neulamäen kirjaston asiakaspalvelupiste

Havainnoinnin kautta oli vaikea hahmottaa, onko palvelupiste säädeltävää lajia eli onko siinä mahdollista asioida muuten kuin seisten. Pöydän tyypistä voi kuitenkin vetää jonkinlaisen johtopäätöksen, että kyseessä on säädeltävä työtaso (kuva 19). Palvelupisteen edessä on tilaa. Paikkaa apuvälineelle, kuten kävelykepillemme, siinä ei ole.

Itsepalveluautomaatteja Neulamäen kirjastolla on yksi (kuva 20). Se vastaa toimintoiltaan pääkirjaston itsepalveluautomaatteja. Tässäkin automaatissa on neljä toimintoa eli lainaus,

varausten tarkastelu, uusiminen ja palautus. Automaatin sijainti on kuvan 20 mukaisesti palvelupisteen vieressä. Itsepalveluautomaatilla ei ole omaa opastetta, mutta sen sijainti on lähellä kirjastotilan sisääntuloa ja poistumisväylää, joten se on helppo nähdä. Automaatin edessä on tilaa, ja sen taso on säädeltävää lajia.

Kuva 20. Neulamäen kirjaston itsepalveluautomaatti

Neulamäen kirjastolla ei ole käytössään apuvälineitä, joita se voisi tarjota asiakkailleen. Kirjastolla on pääkirjaston tavoin ainakin yksi kärry (kuva 6), joka tarjoaa kantoapua esimerkiksi aineiston kanssa. Kirjastosta on mahdollista lainata kävelysauvoja.

Neulamäen kirjaston havainnointiin kuului myös kirjaston verkkosivujen tarkastelu esteettömyyden osalta (kuvio 8). Kuten pääkirjaston kohdalla, tässäkin oli tarkoitus pitää huomio pääasiassa apuvälineistä kertovassa tiedossa. Opinnäytetyön tuloksien ja verkosta saatavien ennakkotietojen välillä ei ole eroja. Tärkeimmät kohdat on havainnoinnin kautta kyetty

kartoittamaan. Ainoana, joka on jäänyt havaitsematta opinnäytetyön tuloksista, on maininta sisäänkäynnin kohdalla olevasta matalasta kynnyksestä (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-a).

Neulamäen kirjasto

Neulamäen kirjasto on sisätiloiltaan avara ja siellä mahtuu liikkumaan pyörätuolilla tai rollaattorin kanssa, mutta ulko-ovet eivät avaudu automaattisesti ja ovilla on matalat kynnykset. Kirjastossa on inva-wc.

Nilsin kirjasto

Nilsin kirjasto on katutasossa ja sinne pääsee myös pyörätuolilla automaattiovesta. Luiskaa ei ole, mutta kynnys on matala. Kirjastossa on inva-wc.

Puijonlaakson kirjasto

Puijonlaakson kirjaston ulko-ovi on aina auki kauppakeskuksen aulaan ja avarissa sisätiloissa liikkuminen pyörätuolilla tai rollaattorin kanssa on helppoa paria matalaa kynnystä lukuun ottamatta. Kirjastossa ei ole inva-wc:tä.

Pyörön kirjasto

Pyörön kirjastossa liikkuminen on esteetöntä ja kirjastossa on inva-wc. Pyörönkaaren puoleisella ovella on luiska ja ovi avautuu nappia painamalla.

Riistaveden kirjasto

Riistaveden kirjaston ovella on luiska pyörätuolia ja lastenvaunuja varten, mutta kirjaston sisätiloissa liikkuminen on ahdasta. Asiakas-wc:hen mahtuu pyörätuolin kanssa.

Tuusniemen kirjasto

Kirjastoon on esteetön pääsy myös pyörätuolilla. Kirjastossa on inva-wc sekä vauvan hoitotaso naisten wc:n yhteydessä.

Vehmersalmen kirjasto

Vehmersalmen kirjaston ovella on luiska pyörätuolia ja lastenvaunuja varten, mutta ulko-ovi ei avaudu automaattisesti.

Kuvio 8. Esteettömyysasia Neulamäen kirjaston verkkosivuilta (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.).

Neulamäen kirjastossa ei havainnoinnin kautta ollut mahdollista hahmottaa sen suurempia ongelma-alueita tai -osioita. Koska kirjasto on yhdessä kerroksessa ja siten niin sanottua tasamaata, kaikkialle on esteetön pääsy. Kirjastotila on yhtä suurta jatkumoa, eli hyvin tyyppilliseen lähikirjastojen tapaan Neulamäen kirjastossakaan ei ole erillisiä osastoja tai muita sellaisia. Rajaukset tilaan on tehty enemmänkin hyllyjen avulla. Ainoa selkeä raja on tehty koskettamaan lukusalia.

6.3 Puijonlaakson lähikirjasto

Puijonlaakson lähikirjaston havainnointi tapahtui maanantaina 20.11.2023. Havainnointi alkoi kello 11:20 ja se on päättynyt noin 12:20. Säätila havainnoinnin alkaessa oli pilvinen ja oli kevyttä lumisadetta. Havainnoinnin lopussa lumisade oli muuttunut voimakkaammaksi. Pakkasasteita koko tilanteen ajan oli 1—2. Saapuminen Puijonlaakson kirjastoon oli vaivatonta. Julkisen liikenteen pysäkki on rakennuskompleksista näköetäisyydellä. Kuten on aiemmin asiaa avattu, Puijonlaakson kirjasto sijaitsee ostoskeskuksen tiloissa.

Alueella on myös muita vastaavia tiloja sekä ravintoloita. Kauppakeskuksen aukioloajat eivät vaikuta kirjaston toimintaan tai päinvastoin. Kuten aiemmin tässä opinnäytetyössä on asiaa avattu, kirjastolla on varsin runsaat omatoimiajat. Kauppakeskuksen yleisillä tiloilla on suunnilleen samat aukioloajat, eli ne eivät ole ristiriidassa keskenään. Kirjastolla ei ole omaa sisäänkäyntiä kadulle.

Kuten tässä opinnäytetyössä on aiemmin viitattu, Puijonlaakson kirjasto toimii osin omatoimiperiaatteella. Havainnointi tapahtui tällaisena ajankohtana. Henkilökunta on ollut paikalla, mutta asiakkaat ovat asioineet omatoimisesti ja käyttäneet itsepalveluautomaattia. Havainnoinnin yhteydessä on kuulunut muutama keskustelunpätäkä, joissa asiakas on lähestynyt kirjaston henkilökuntaa. Tavallisimmin asiakkaille on muistutettu, että kirjasto aukeaa normaalikäyttöön kello 13, mutta joitain palvelutilanteita on saatettu selvittää siinä hetkessä.

Lähimmältä bussipysäkiltä on matkaa ostoskeskukseen ja sitä myöten kirjastoon noin 100 metriä (Kuopion seudun joukkoliikenne Vilkku, i.a.-c). Tämä matka kirjastoon julkisen liikenteen pysäkiltä on kohtuu vaivatonta. Maasto on tasaista. Kirjastosta kertova opaste on nähtävissä lähes välittömästi (kuva 21). Värivalinta on hieman erikoinen, sillä vaikka sen erottaa, voi se yhtä lailla kadota taustaan.

Kuva 21. Kirjasto-kyltti erottuu juuri ja juuri kauppakeskuksen julkisivussa

Kauppakeskukseen on kaksi sisäänkäyntiä. Pääsisäänkäynnillä on automaattiovet (kuva 22). Pääsisäänkäyntiä vastapäätä on kauppakeskuksen parkkipaikka. Samoin kuin Neulamäen kirjaston kohdalla, Puijonlaakson kirjaston ja laajemmin ostoskeskuksen pysäköintialueella ei ole tiedotettu riittävän selkeästi esteettömästä pysäköinnistä. Toisin sanoen havainnoinnin perusteella alueella ei ole liikuntaesteisille omaa pysäköintitilaa. Lähelle kauppakeskuksen ulko-ovia on mahdollista pysäköidä. Näistä ei käy ilmi, ovatko ne liikuntaesteisille ja kuinka pitkäksi aikaa paikalle voi pysäköidä.

Kuva 22. Puijonlaakson kauppakeskuksen pääsisäänkäynti

Kauppakeskuksen toinen sisäänkäynti on hieman sivussa ja siinä ei ole automaattiovia. Ovet aukeavat tulosuuntaan nähden vetämällä. Havainnoinnissa testattu ovi on ollut hieman raskas, eli se voi aiheuttaa haastetta. Etuna on, että tätä sisäänkäyntiä käyttävät pääsevät vielä paljon lähemmäs ulko-ovia autolla (kuva 23). Tältä sisäänkäynniltä on hieman pidempi matka kauppakeskuksen sisätiloissa kirjaston omalle sisäänkäynnille. Kummankaan ulospäin antavan sisäänkäynnin kohdalla ei ole riittävän selkeästi kerrottu esteettömyydestä pysäköinnistä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että etäisyyden mittaaminen parkkialueen ja ulko-oven välillä ei onnistu. Asian voi toisaalta ilmaista myös toisin. Samaan tapaan kuin Neulamäessä, Puijonlaakson kirjaston lähettyville pääsee erittäin vaivattomasti. Tätä

monet asiakkaat ovat hyödyntäneet. Lisäksi se on nähty sen verran tärkeäksi, että jotkut asiakkaat suosivat Puijonlaakson kirjastoa pääkirjaston sijaan (L. Livistö, henkilökohtainen tiedonanto, 20.11.2023).

Kuva 23. Puijonlaakson kauppakeskuksen sivusisäänkäynti

Molemmilla sisäänkäynneillä on katokset. Tosin samaan tapaan kuin Neulamäen kirjaston kohdalla, Puijonlaakson kauppakeskuksen katosten suojaavuus on hieman arveluttava. Kuvista 21 ja 22 on nähtävissä, että lunta ja jäätä voi yhä edelleen muodostua suojatun alueen kohdalle. Tosin kuvan 23 mukaisesti sivusisäänkäynnin kohdalla tilanne on hieman

parempi, koska sisäänkäynti on syvemmällä. Tämä antaa katokselle lisätilaa ja siten myös -suojaa.

Kauppakeskuksen sisäänkäynneillä ei ole luiskaa tai muuta vastaavaa, koska sellaista ei tarvita. Koko kauppakeskuskompleksi sijaitsee samassa, yhdessä kerroksessa. Näin on myös kirjaston laita. Reitti kauppakeskuksen pääsisäänkäynniltä kirjaston ovelle on lyhyt. Kirjasto on hyvin nopeasti ja selkeästi havaittavissa kauppakeskuksen tuulikaapin jälkeen. Kirjastosta viestii oven yläpuolella oleva opaste (kuva 24).

Kuva 24. Puijonlaakson kirjaston sisäänkäynti

Omatoimiajan lukitusjärjestelmä, näkyy kuvassa 24 vasemmalla, on havainnoinnin perusteella juuri Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksen mitoissa. Suositusten mukainen korkeus on 75—80 senttimetriä. Lukitusjärjestelmän edessä on tilaa, ja siinä mahtuu kääntymään. Toisaalta heti seuraavaksi ilmenee kaksi haastekohtaa. Ensiksi kirjaston ovi ei

aukea automaatiolla. Ovi ei ole kovin raskaan oloinen, mutta se vaatii vähän voimaa. Ovi aukeaa tulosuuntaan nähden vetämällä. Omatoimiajan ulkopuolella eli kirjaston ollessa normaalisti avoinna ovi pidetään pysyvästi auki (L. Livistö, henkilökohtainen tiedonanto, 20.11.2023). Omatoimiajasta ei toisaalta ole määritelty esimerkiksi kirjastolaissa tai suosituksissa. Se on enemmänkin ollut kirjastojen tapa vastata asiakkaiden pyyntöihin laajentaa aukioloaikoja (E. Tapfer, henkilökohtainen tiedonanto, 22.11.2023).

Toinen haaste on oviaukossa oleva pieni kynnyks (kuva 25). Kynnyks on luonteeltaan sellainen, ettei sitä huomattu havainnoinnin yhteydessä, vaikka olisi pitänyt. Asia valotti kirjaston henkilökunnan jäsen. Kirjastovirkailija L. Livistön mukaan (henkilökohtainen tiedonanto, 20.11.2023) muun muassa rollaattoria käyttävät asiakkaat ovat toivoneet muutosta tilanteeseen. Tähän on kuitenkin hankala puuttua, koska sillä olisi huomattavia seurauksia oven toimintakykyyn sekä muutenkin rakenteisiin. Kirjasto on kuitenkin tietoinen näistä muutostoiveista.

Kuva 25. Matala kynnys oviaukossa voi olla haasteellinen

Kirjaston tilat ovat yhdessä ja samassa kerroksessa. Samoin kuin Neulamäen kirjasto, Puijonlaakson kirjasto on yhtä suurta tilaa. Rajauksia on tehty opasteiden sekä hyllyjen avulla. Puijonlaakson kirjastossa ehkä suurempi merkitys rajausten tekemisessä on ollut opasteilla. Hyllyt ovat pitkälti suorassa linjassa (kuva 26). Etenemisjärjestys on pitkälti sellainen, että kirjastoon sisään tultaessa ensimmäisenä vastassa on lasten aineisto. Siitä seuraavaksi on nuorten ja nuorten aikuisten ja tämän jälkeen alkaa aikuisten kaunokirjallinen

aineisto. Tietokirjallisuus kiertää salia. Esimerkki tästä näkyy kuvassa 26 perällä. Liikkuminen yleisesti on sujuvaa. Kulkutiet hyllyjen välissä sekä muuten tilassa vastaavat suosituk-
sia. Tilaa on 90 senttimetriä ja ylikin.

Kuva 26. Hyllyväli ja kulkuväylä Puijonlaakson kirjastossa

Kirjastossa on työskentelytilaa sekä hienoista variaatiota istuimissa. Kuvassa 27 näkyy esimerkki tällaisesta työskentely-ympäristöstä. Tuolit ovat kuvanmukaisesti hyvin standardimaisia eli näissä kohden ei ole suurta variaatiota. Tämä käsittää kirjaston ja erityisesti aikuisten osaston. Eroavaisuudet löytyvät jälleen lastenosastolta sekä erilaisista istuimista kuten nojatuoleista sekä sohvista. Kirjastossa on esimerkiksi ollut eräs sohva, joka on malliltaan matalampaa lajia.

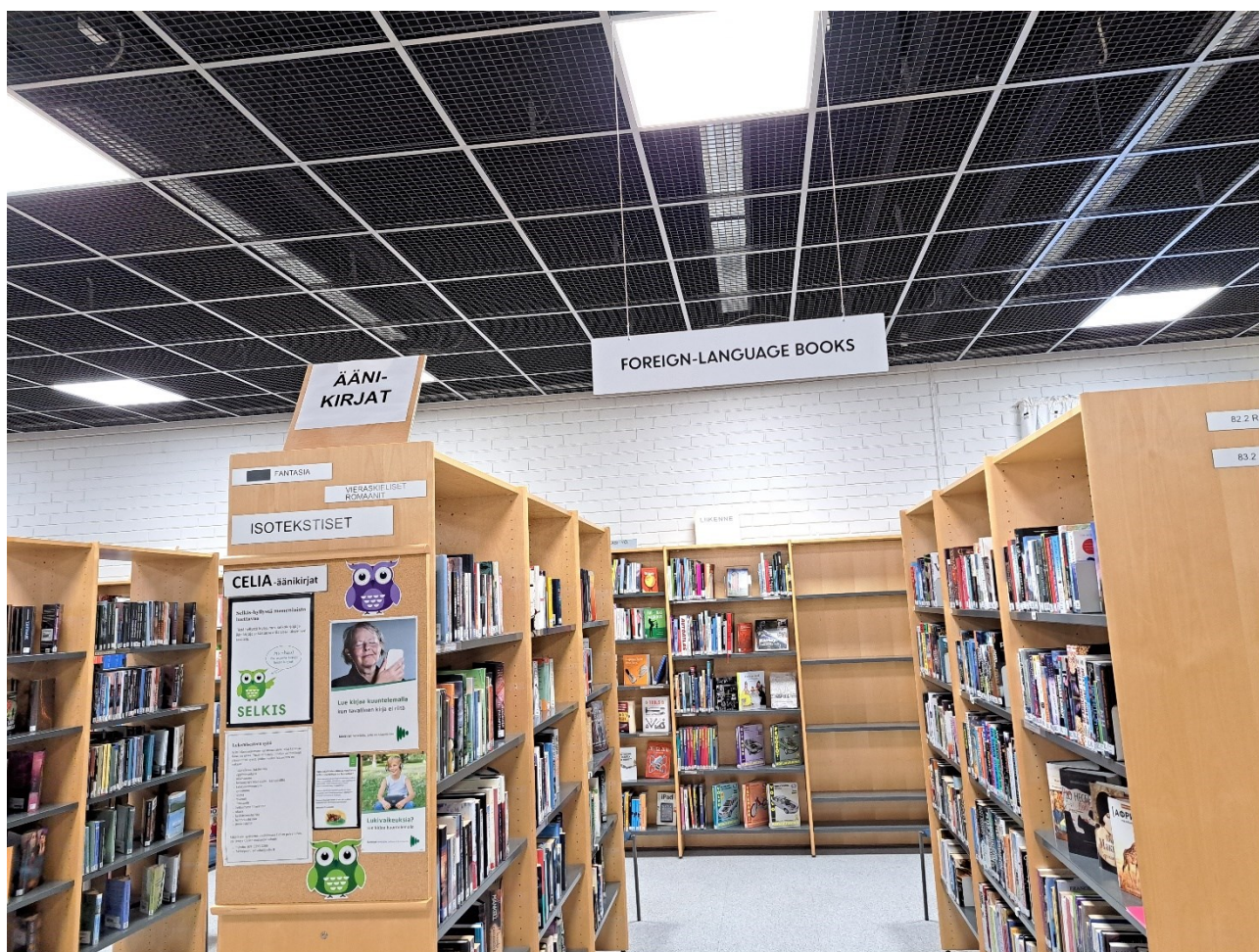
Kuva 27. Työskentelyalue Puijonlaakson kirjastossa

Kaikissa havainnoitavissa kirjastoissa on jossain kohtaa kirjastoa kuvan 28 mukaisia istuimia tai korokkeita. Näitä löytyy myös muista Suomen kirjastoista, eli ne ovat melkein päva-kiokalustoa kirjastoissa. Tosin näiden todellinen määritelmä on havainnoinnin yhteydessä epäselvä. Onko kyse istuimesta vai korokkeesta? Molempia, istua sekä nousta sen päälle ja kurkottaa ylempänä hyllyllä oleviin materiaaleihin, voi tehdä. Samoin on epäselvää, mihin näitä pääsääntöisesti käytetään. Toisin sanoen käyttäjäryhmä on avonainen kysymysmerkki.

Kuva 28. Monikäyttöisiä istuimia Puijonlaakson kirjastossa

Koska osastojen merkinnässä ja tietynlaisessa rajaamisessa on käytetty enemmän opasteita, on tärkeää huomioida, millaisia ne ovat. Samaan tapaan kuin kahdessa muussakin havainnoidussa kirjastossa, Puijonlaakson kirjaston opasteet ovat selkeitä ja hyvin esillä. Kuten kuvasta 29 on nähtävissä, aineistokohtaiset merkinnät on tehty mustalla fontilla väritöntä taustaa vasten. Yleensä on käytetty isokokoisia kirjaimia.

Kuva 29. Aineistokohtaiset merkinnät ovat selkeitä ja havaittavia

Kirjaston palvelupistettä ja itsepalveluautomaattia koskevat opasteet on myös merkitty ja asetettu selkeästi nähtäville. Palvelupiste on helposti havaittavissa. Toisaalta katosta roikumaan on asetettu opaste, jossa I-kirjain (kuva 30). Palvelupiste on myös helposti havaittavissa kirjaston omasta aulatilasta sisään tultaessa. Aulatilassa on muun muassa naulakoita, vessat ja kirjojen kierrätyspiste. Nämä on mainittu tässä opinnäytetyössä laajemman ymmärryksen tarjoamiseksi tilasta. Ne on kuitenkin jätetty tämän kartoituksen ulkopuolelle.

Palvelutiski on jaettu kahteen osaan. Kuvassa 30 näkyy edempänä seisomatyöskentelyyn ja -asiointiin tarkoitettu piste. Pöydänmallista on jälleen pääteltävissä, että taso on säädetävää mallia. Tästä ei kuitenkaan ole tarkkaa varmuutta havainnoinnin kautta saaduilla tiedoilla. Vasemmalla, tablettitietokoneiden takana, on toinen palvelupiste, joka havainnoinnin aikaan on ollut istumakäytössä. On syytä olettaa, että kirjaston normaaleina aukioloaikoina tilanne on samankaltainen, ja toisella palvelupisteellä voi palvella asiakkaita seisten

sekä seisovia asiakkaita. Toisella pisteellä puolestaan on istumapainotteinen toimintamalli. Molempien palvelutiskien edessä on tilaa esimerkiksi pyörätuoliasiakkaalle. Paikkaa apuvälineelle, kuten kävelykepillem, ei tiskien yhteydessä ole.

Kuva 30. Kirjaston palvelutiski

Kuvan 31 mukaisesti kirjastolla on käytössään kaksi itsepalveluautomaattia. Tässä opinäytetyössä havainnoiduista muista kirjastoista poiketen Puijonlaakson kirjaston itsepalveluautomaatilla on kolme toimintoa: aineiston lainaus sekä palautus ja omien tietojen tarkastelu. Automaattien tasot ovat säädettävää mallia. Tietynlaisena haasteena esteettömälle asiointille automaattien kohdalla ovat tasojen alapuolella olevat laatikot (kuva 31). Laatikot on tarkoitettu varattua aineistoa varten, mutta ne ovat varsin kookkaita. Toisin sanoen automaatin edessä on kyllä tilaa. Herää kysymys, miten lähelle automaattia on esimerkiksi pyörätuolilla mahdollista päästä. Havainnoinnista saatujen tietojen perusteella tässä on eräänlainen ongelmakohta.

Kuva 31. Puijonlaakson kirjaston itsepalveluautomaatti

Puijonlaakson kirjastolla ei ole tarjottavia apuvälineitä käytössään. Neulamäen tavoin tähän voi vaikuttaa kirjaston koko. Esimerkiksi pääkirjasto on kooltaan suurempi ja sijoittuu useampaan kerrokseen. Näin ollen erinäisillä apuvälineillä voi olla enemmän tarvetta. Tähän ei kuitenkaan pelkällä havainnoinnilla ole mahdollista saada tarkkaa vastausta. Kuten kahdella muullakin tässä opinnäytetyössä tarkastellulla kirjastolla, on Puijonlaakson kirjastolla käytössä jo muutamaan kertaan mainittuja korikärryjä. Havainnoinnin aikaan on nähtävissä ollut yksi tällainen kärry. Kärryt ovat kuvan 6 mukaisia, mutta kuva 6 on otettu Kuopion pääkirjaston tiloissa.

Havainnointiin kuului myös Puijonlaakson kirjaston verkkosivujen tarkastelu (kuvio 9). Etenkin tätä kautta pyrittiin löytämään tietoa, onko verkossa mainintaa apuvälineistä. Kuten itse tilan tarkastelusta on nähtävissä, ei myöskään verkossa ole mainintaa asiasta. Nämä kaksi siis täsmäävät. Toisaalta verkossa on mainittu ja kerrottu tarkemmin myös

tilassa liikkumisesta, kynnyksistä sekä kirjaston oven tilanteesta (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.-a). Nämä kaikki on käsitelty erikseen ja omissa osioissaan tämän opinnäytetyön tuloksissa.

Nilsin kirjasto

Nilsin kirjasto on katutasossa ja sinne pääsee myös pyörätuolilla automaattiovesta. Luiskaa ei ole, mutta kynnys on matala. Kirjastossa on inva-wc.

Puijonlaakson kirjasto

Puijonlaakson kirjaston ulko-ovi on aina auki kauppakeskuksen aulaan ja avarissa sisätiloissa liikkuminen pyörätuolilla tai rollaattorin kanssa on helppoa paria matalaa kynnystä lukuun ottamatta. Kirjastossa ei ole inva-wc:tä.

Pyörön kirjasto

Pyörön kirjastossa liikkuminen on esteetöntä ja kirjastossa on inva-wc. Pyörönkaaren puoleisella ovella on luiska ja ovi avautuu nappia painamalla.

Riistaveden kirjasto

Riistaveden kirjaston ovella on luiska pyörätuolia ja lastenvaunuja varten, mutta kirjaston sisätiloissa liikkuminen on ahdasta. Asiakas-wc:hen mahtuu pyörätuolin kanssa.

Tuusniemen kirjasto

Kirjastoon on esteetön pääsy myös pyörätuolilla. Kirjastossa on inva-wc sekä vauvan hoitotaso naisten wc:n yhteydessä.

Vehmersalmen kirjasto

Vehmersalmen kirjaston ovella on luiska pyörätuolia ja lastenvaunuja varten, mutta ulko-ovi ei avaudu automaattisesti. Kirjastossa on inva-wc.

Kuvia kotiin - palvelu

Kuvio 9. Puijonlaakson kirjaston tiedot verkossa koskien esteettömyyttä (Kuopion kaupunginkirjasto, i.a.).

Havainnoinnin kautta Puijonlaakson kirjastosta ei selviä paikkoja, alueita tai osioita, joihin olisi hankala päästä. Koska kaikki on yhtä ja samaa kirjastotilaa ja kaikki on samassa kerroksessa, on esteetön liikkuminen näiltä osin turvattu. Puijonlaakson kirjasto on lisäksi ollut havainnoitavista kirjastoista ainoa, jossa henkilökunnan jäsen on lähestynyt havainnoijaa. Tässä opinnäytetyössä on käytetty tiedonkeruumenetelmänä yksistään havainnointia, mutta Puijonlaakson kirjaston tapauksessa oli myös mahdollista saada joitain tietoja koskien kirjaston toimintaa henkilökunnan jäseneltä. Nämä on kerrottu niissä osioissa, joissa nämä tiedot ovat oleellisia. Mainittakoon vielä, että saadut tiedot koskivat kirjaston sisäänkäyntiä, eritoten siinä olevaa kynnystä sekä ovea.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksiä ja eräänlaista yhteenvetoa tuloksista laadittaessa on syytä ehkä ensimmäisenä mainita havainnointien ajankohta. Kirjastoja havainnoitiin loppuvuodesta 2023, marraskuun aikana. Tämä tarjosi hyvän katsauksen siihen, millaisia haasteita esimerkiksi liikumisessa ja kirjastoon saapumisessa voi olla talvikelillä. Opinnäytetyön tutkimuksellisesti osiossa perehdyttiin tältä osin kirjastoon saapumiseen. Tämä on oleellinen osa esteettömyyttä ja näin ollen keskeisellä paikalla tässä opinnäytetyössä. Tuloksissa saattaisi ilmetä suurtakin variaatiota, jos tutkimus olisi tehty muina vuodenaikoina.

Lisäksi on syytä mainita se, miten kirjastojen havainnointi kellonajallisesti toteutui. Valitut ajankohdat eivät ole olleet etukäteen suunniteltuja. Kuitenkin näiden kautta on ollut mahdollista saada hyvin erilaisia käsityksiä ja kuvia kirjaston toiminnasta. Tämä pätee ehkä eniten Neulamäen ja Puijonlaakson kirjastoihin. Neulamäen kohdalla on ollut mahdollista nähdä kirjasto perinteisenä ajanviettopaikkana sekä työtilana. Nämä ovat myös sellaisia, jotka nousevat esiin pääkirjaston havainnoinnista. Puijonlaakson kirjasto puolestaan tarjosi toisenlaisen katsauksen, koska havainnointi tapahtui omatoimiaikaan. Edelleen korostui ajanviettäminen kirjastossa, mutta havaittiin myös perinteisempinä pidettäviä toimintoja kuten lainaamista ja palauttamista.

Saapumisessa kirjastoon on huomioitava kaksi seikkaa. Toisaalta tutkimuksessa on selvitetty saapumista julkisen liikenteen keinoin. Etäisyyttä mitattaessa on oletettu, että asiointi alkaa Kuopion keskustasta. Näiltä osin Kuopion pääkirjasto ja Puijonlaakson kirjasto olivat toimivia. Julkisen liikenteen pysäkit ovat lähellä kirjastoja, kulkuväylä kirjastoon on tasainen ja hyvä kulkea.

Toinen asia, joka liittyy kirjastoon saapumiseen, koskee esteetöntä pysäköintiä. Tässä kohden pääkirjasto oli selkeästi toimivin. Pysäköintipaikkoja on runsaasti kirjaston molemmien puolin ja ne on merkitty selkeästi. Puijonlaakson ja Neulamäen kirjastojen kohdalla pysäköinnille on kyllä tilaa, mutta paikkoja ei ole merkitty riittävän selkeästi tai alueella ei ole lainkaan esteettömästä pysäköinnistä viestiviä merkkejä. Nämä edellä mainitut kohdat ovat olennaisia kirjaston esteettömyyden kannalta. Kuitenkin tosiasia on se, että itse

kirjastoilla on loppupeleissä varsin vähän sanavaltaa näissä asioissa. Tämä seikka tulisi myös huomioida sekä tiedostaa eikä esimerkiksi syyllistää kirjastoja täysin tästä puutteesta.

Etäisyydestä sisäänkäyntiin tuli hankala tutkittava, koska siihen ei ole tarkkoja määreitä tähän opinnäytetyöhön valittujen lähteiden joukossa. Kun ottaa kuitenkin huomioon tuloksissa avattuja tietoja, pääkirjastolla on etäisyyksistä huolehdittu hyvin osin siksi, että metri-määräisesti ne ovat laskettavissa. Toisaalta tämä selittyy sillä, että lähtöpaikat eli esteettömät pysäköintialueet on merkitty selkeästi. Nämä mahdollistavat laskemisen ja tulosten saamisen. Neulamäen ja Puijonlaakson kirjastoissa on selkeästi mahdollista pysäköidä lähelle sisäänkäyntejä, mutta näissä on omat puutteensa.

Sisäänkäyntien kohdalla tilanne on hyvin moninainen. Osaksi tämä johtuu siitä, että kirjastot sijaitsevat niin erilaisissa tiloissa. Toimivimmat sisäänkäynnit ovat yhä edelleen pääkirjastolla sekä Puijonlaakson kirjastolla. Pääkirjasto nousee esiin erityisesti tässä vertailussa, koska sillä on automaatiikkaa vähintään yhdessä ovessa molemmilla sisäänkäyntiväylillä. Puijonlaakson kirjasto toimii varsin hyvin silloin, kun kyse ei ole omatoimiajasta. Ovea pidetään tällöin kaiken aikaa auki.

Lisäksi sisäänkäyntien kohdalla on kyllä hyvin huolehdittu, mikäli se on ollut rakenteellisesti mahdollista, muun muassa luiskista ja katoksista. Jos sisäänkäynnin yhteydessä on hankaluutta esimerkiksi kynnyksen muodossa, on tästä kerrottu kirjaston verkkosivuilla. Tämä ei välttämättä tuo helpotusta kirjastorakennusta lähestyttäessä, mutta henkilö voi toimia ennakoivasti, kun hänellä on tämä tieto.

Ulkona olevien opasteiden kohdalla kaikki kolme kirjastoa ovat tavalla tai toisella toimivia. Tässä kohden ehkä voimakkaimmin nousee esiin Puijonlaakson kirjasto. Vaikka esimerkiksi julkisen liikenteen pysäkiltä ei ole tienviittaa tai muuta sellaista, on kirjasto loppujen lopuksi helposti havaittavissa ja sinne on varsin selkeä kulkutie. Vertailussa pääkirjasto selvisi myös hyvin. Niin bussipysäkiltä kuin parkkialueelta on mahdollista nähdä kirjasto välittömästi. Kulkutie on paikoin hieman hankala tai esteetöntä väylää varten täytyy kulkea ehkä pidempi matka, mutta kulkuväylät ovat olemassa ja se on tärkeintä. Neulamäen

kohdalla olisi toivottavaa lisätä hieman suunnistusta helpottavia kylttejä ja opasteita matkan varrelle.

Liikkuminen sisätiloissa kaikissa kolmessa kirjastossa on tehty sujuvaksi ja tältä osin on onnistuttu hyvin. Havainnoitavista kirjastoista pääkirjasto on ollut ainut, jossa on ollut siirtymisiä kerroksesta toiseen, ja tämä on hoidettu hyvin. Pääsääntöisesti kaikki kolme kirjastoa ovat suunnitelleet tilansa niin, että niissä mahtuu liikkumaan apuvälinein. Liikkumisesta on myös tiedotettu kirjaston verkkosivuilla.

Palvelupisteet sekä itsepalveluautomaatit ovat toimivia kaikissa tarkastelluissa kirjastoissa. Jotkin yksittäiset asiat ovat nousseet tuloksissa erityisen voimakkaasti esiin, mutta näillä ei kokonaisasioinnin kannalta pitäisi olla sen suurempia merkityksiä. Esimerkkinä voidaan mainita opasteiden laatu palvelupisteiden ja automaattien luona. Toinen voisi olla puutteet apuvälineen paikassa. Nämä teemat ja elementit toistuivat kirjastosta riippumatta, eli vertailu on ollut tasaväkiä.

Kirjastokohtaiseen aineistoon sekä muuhun kirjastokäyttöön liittyvissä opasteissa on hyvä huomata, että niissä on huomioitu Yleisten kirjastojen suositus. Kenties hieman epäsuoremmin, mutta yhtä lailla, on opasteiden asettelussa ja värivalinnoissa huomioitu erilaisten esteettömyyden puolesta puhuvien liittojen suosituksia. Värimaailma on hillitty ja kirjaimet isokoisia. Tämä toistui kirjastosta toiseen, mutta ehkä pääkirjastossa nämä nousivat eniten esiin.

Muita huomioita koskien esteettömyyttä kirjastossa ei juuri ole. Tutkimuksessa tuli toisaalta myös tilanteita vastaan, joissa huomattiin, miten havainnointi yksistään ei riitä kartoituksen tekemisessä. Monessa kohtaa olisi kenties ollut tarvetta jonkinlaiselle haastattelulle tai pienimuotoiselle kyselylomakkeelle. Toteutuksen yhteydessä oli mahdollista huomata, että jokin toinen tiedonkeruumenetelmä olisi ollut oivallinen lisä ja olisi antanut varmasti täydentävää tietoa.

Kirjastojen verkosta saatavat tiedot koskien esteettömyyttä ovat hieman hankalia käsitellä. Tämän kysymyksen kohdalla mikään tarkastelluista kirjastoista ei nouse muiden yli eli vertailun tulos on tasaväkiä. Osaksi tämä johtuu siitä, että verkosta saatava tieto on hyvin lyhyttä ja ytimekästä. Jossain määrin sitä voisi jopa luonnehtia suppeaksi. Toisaalta, jos

tätä kautta on mahdollista saada riittävä tieto, niin ytimekkäässä kirjoitusasussa voi olla puolensa. Väistämättä jää kuitenkin pohtimaan, miten paljon yhteydenottoja kirjasto saa vuositason koskien verkossa olevaa sisältöä, ja erityisesti ohjeistuksia sekä kuvailuja.

8 POHDINTA

Opinnäytetyössä selvitettiin esteettömyyden merkitystä ja sen toteutusta kirjastojen kohdalla. Kuten työssä esitetyissä tuloksissa ja johtopäätöksissä on mainittu, näissä tavoitteissa tämän opinnäytetyön osalta onnistuttiin varsin kiitettävästi. Saadut tiedot vastasivat myös tutkimuskysymyksiin.

Tässä opinnäytetyössä onnistuttiin hyvin monessa asiassa. Taustojen eli teorian selvittäminen ja keskeisimpien asioiden yhteen kokoaminen on tehty tarkkuudella. Samoin havainnointilomake on laadittu hyödyntäen jo olemassa olevia tietopohjia. Tämä on tärkeää, sillä tiedonkeruumenetelmän on hyvä saada konkreettista pohjaa. Parhaiten tämä tapahtuu, jos esimerkiksi lomakkeella olevat kysymykset pohjautuvat jonkin virallisemmän tai muun vastaavan tahon järjestämiin omiin lomakkeisiin tai kartoitustyökaluihin.

Opinnäytetyössä käytetyt valokuvat ja kuviot ovat ehkä yksi poikkeus objektiiviseen lähestymistapaan. Ne on valittu tai otettu sen perusteella, miten työn tekijä on arvioinut niiden tarpeen työtä kohden. Opinnäytetyön laatijana niistä voidaan näin ollen sanoa, että valokuvien sekä kuvioiden käytössä on onnistuttu hyvin. Lisäksi niiden sisältöä ja tarkoitusta työssä on avattu sekä perusteltu.

Toisaalta opinnäytetyössä on selkeitä puutteita. Osa näistä kohdistuu osin rajauksiin. Tutkimuksessa olisi voitu tehdä laajempaa selvitystä koskien muitakin kirjaston osastoja. Samoin kohderyhmää olisi voinut miettiä vielä ja pohtia, olisiko ollut mahdollista havainnoida esteettömyyttä myös toisen käyttäjäryhmän näkökulmasta. Toisaalta opinnäytetyötä varten on asetettava mahdollisimman selkeät rajaukset, jotta tutkimuskysymyksiin kyetään vastaamaan mahdollisimman selkeästi. Tämä olisi voinut olla haastavaa, mikäli tutkimuksessa olisi ollut laajempi otanta.

Opinnäytetyössä oli myös alkujaan tarkoitus laajentaa havainnoitavien kirjastojen otosta. Tarkoitus oli tutkia kolmea mahdollisimman monenlaista sekä erilaista kirjastotoimijaa. Alkuperäinen ajatus oli, että kaupungin omien kirjastojen lisäksi tutkittavana olisi ollut yksi erikoiskirjasto. Todennäköisimmin olisi valittu Kuopion ammattikorkeakoulun (Savonia-AMK) korkeakoulukirjasto. Kolmantena ja viimeisenä havainnoitavana olisi ollut yksi Kuopion kaupunginkirjaston kirjastoautoista. Suunnitelmat kuitenkin muutettiin koskemaan

ainoastaan Kuopion kaupungin kirjastorakennuksia. Osin kyseessä on ollut ajankäytöllinen ratkaisu. Toisaalta etenkin kirjastoautoa koskien työn tekijälle selvisi, että esteettömyysasiat ovat vielä lapsenkengissä autojen kohdalla (H. Muhonen, henkilökohtainen tiedonanto, 3.11.2023).

Ajankäytölliset haasteet ja suunnitelmallisuus opinnäytetyötä kohtaan ovat myös sellaisia, joiden kautta on nähtävissä tiettyjä puutteita. Vaikka opinnäytetyö on pyritty kokoamaan mahdollisimman hyvin ja kattavaksi, tosiasia on, että joissain osioissa on jouduttu tekemään joitain ratkaisuja aikakysymyksen vuoksi. Eräs erityinen haaste tai puute tässä kohden on se, että täydennystietojen kerääminen kirjastoista ei ollut mahdollista. Kun kirjastoon mentiin tekemään havainnointeja, osa tiedoista olisi toisinaan vaatinut hieman selkeytystä tai laajempaa tarkastelua. Tämä ei ollut tässä opinnäytetyössä mahdollista.

Tällä voi kuitenkin olla laajempi merkitys. Nämä puutteet tai haasteet tämän opinnäytetyön parissa voivat antaa mahdollisuuden jatkotutkimuksille. Tätä voisi olla kiintoisaa tehdä etenkin nyt, kun työ on saatu valmiiksi ja kirjoitusprosessin aikana opitut asiat on sisäistetty sekä työn laajuus kokonaisuudessaan huomioitu. Tällä tarkoitetaan sitä, että opinnäytetyö on asetettu tiettyihin raameihin muun muassa sisältönsä puolesta.

Työn edetessä ja etenkin havainnointiosioon päästessä vastaan tuli monia, kenties odottamattomiakin asioita. Havainnointilomaketta tehdessä oli hyvin varma tuntuma. Kun havainnointia teki konkreettisesti kirjastoissa, saattoi huomata, että jotain asetelmaa lomakkeessa ei ollut mietitty ihan loppuun asti. Tämän jälkeen vielä tuloksia auki kirjoittaessa huomasin, että on puutteellisia tietoja tai jotain jäi kenties kokonaan puuttumaan.

Esteettömyys on varmasti sellainen aihe, jonka selvitys jatkuu kirjastoissa yhä edelleen ja tästä eteenpäin. Kuten tuloksista ilmenee, paljon on onnistuttu. On kuitenkin joitain asioita ja elementtejä, jotka vaativat vielä huomiota. Tämä takaa sen, että jonkinlaista jatkotutkimusta ja -selvittelyä on vielä luvassa. Mitä näihin tuleviin kartoituksiin tulee sekä kuka tai mikä taho niitä lähtee tekemään, on kiintoisa ajatus. Paljon nimittäin riippuu myös havainnoijasta tai kartoituksen tekijästä.

Eräs asia, joka tällaisessa mahdollisessa jatkotutkimuksessa olisi kenties hyvä selvittää, liittyy kirjastoon saapumiseen. Havainnointi tapahtui tällä kertaa talvisaikaan, joten muiden

vuodenaikojen vaikutukset jäävät vähälle tarkastelulle. Toisaalta olisi hyvä tehdä tutkimusta juuri muiden käyttäjäryhmien näkökulmista. Kohderyhmiä on lukuisia, ja vaikka tähän työhön olisi ollut mieluisaa sisällyttää laajempi otanta, se ei ollut edellä kuvattuiden syitten takia järkevää. Samoin kirjastoja voi tutkia ja tarkastella niin monin eri tavoin. Tässä opinnäytetyössä huomio on kohdistettu muutamaan avainasemassa olevaan teemaan tai kohteeseen. Nykyään kirjastoissa on niin monenlaista palvelua ja tapahtumaa, että niistä voisi tehdä myös jatkotutkimuksia.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekemisestä oppi paljon. Tällä jo pelkästään vastattiin epäsuoraan ja epäviralliseen tutkimuskysymykseen, joka on ollut työn tekijän oman ymmärryksen ja tietoisuuden lisääminen. Työn tekemisen mielekkyydestä voi olla montaa mieltä, mutta keskimääräisesti se oli antoisaa. Työssä ilmeni ajoittain hankalia tilanteita. Näiden vuoksi on ollut hetkiä, jolloin kirjoitusprosessi on täytynyt keskeyttää kokonaan. Työn rakentaminen ja siinä eteneminen on ollut myös hieman omalaatuista. Esimerkiksi virallisia tutkimuskysymyksiä ei ollut saatettu lopulliseen muotoonsa ennen kuin varsinaista teoriaa on alettu työstämään. Tämä on aiheuttanut luonnollisesti omia haasteitaan, mutta se on myös toiminut oppimiskokemuksena. Pohjatyöt on syytä tehdä huolella.

LÄHTEET

Autismiliitto. (2.6.2022). *Autismiliiton esteettömyysohjelma*. <https://autismiliitto.fi/materiaalia/esteettomyys/>

Digitransit. (i.a.). *Kuopion seudun joukkoliikenne Vilkuu*. <https://kuopio.digitransit.fi/>

Finto. (20.6.2023). *YKL – Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmä*. Haettu 21.11.2023, <https://finto.fi/ykl/fi/>

Helmet. (i.a.). *Herttoniemen kirjasto*. https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Herttoniemen_kirjasto

Helmet. (9.6.2022). *Espoon kaupunginkirjaston joustoasiakkuus ja kotipalvelu*. Haettu 13.11.2023, [https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kotipalvelu_ja_joustoasiakkuus/Espoon_kaupunginkirjaston_joustoasiakkuu\(1089\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kotipalvelu_ja_joustoasiakkuus/Espoon_kaupunginkirjaston_joustoasiakkuu(1089))

Invalidiliitto. (i.a.-a). *Esteettömyys*. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys>

Invalidiliitto. (i.a.-b). *Esteettömyyskartoitus: Asiakaspalvelutilojen esteettömyys*. Haettu 24.11.2023. <https://www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2021-09/Asiakaspalvelutilojen%20esteett%C3%B6myyden%20tarkistuslista.doc>

Invalidiliitto. (i.a.-c). *Liikenne ja liikkuminen*. <https://www.invalidiliitto.fi/liikenne-ja-liikkuminen>

Invalidiliitto. (i.a.-d). *Pysäköinti*. <https://www.invalidiliitto.fi/vammaisuus/liikkumisen-tuen-palvelut/pysakointi>

Kansalliskirjasto. (i.a.). *Esteettömyys*. <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/asiointi/esteettomyys#esteeton-kulku>

Kirjastot.fi. (9.10.2018). *Kysy kirjastonhoitajalta: Kuinka monta kirjastokimppaa Suomessa on?* https://www.kirjastot.fi/kysy/kuinka-monta-kirjastokimppaa-suomessa-on?language_content_entity=fi

Kuntaliitto. (2017). *Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus.* <https://julkaisut.kuntaliitto.fi/1754>

Kuopion kaupunginkirjasto. (i.a.-a). *Esteettömyys kirjastoissa.* <https://kuopio.finna.fi/Content/esteeton>

Kuopion kaupunginkirjasto. (i.a.-b). *Kuopion kaupunginkirjaston saavutettavuusseloste.* <https://kuopio.finna.fi/Content/saavutettavuusseloste>

Kuopion kaupunginkirjasto. (i.a.-c). *Neulamäen kirjasto.* <https://kuopio.finna.fi/OrganisationInfo/Home#85763>

Kuopion kaupunginkirjasto. (i.a.-d). *Puijonlaakson kirjasto.* <https://kuopio.finna.fi/OrganisationInfo/Home#85157>

Kuopion kaupunginkirjasto. (i.a.-e). *Pääkirjasto.* <https://kuopio.finna.fi/OrganisationInfo/Home#85373>

Kuopion kaupunki. (i.a.). *Asukastoiminta Puijonlaakson kirjastossa.* <https://www.kuopio.fi/vapaa-aika-ja-hyvinvointi/meidan-kuopio/asukas-ja-yhteisotoiminta/asukastilat/asukastoiminta-puijonlaakson-kirjastossa/>

Kuopion kaupunki. (17.5.2023). *Pääkirjaston korjaukset aiheuttavat muutoksia tiloihin ja kulkuväyliin.* <https://www.kuopio.fi/2023/05/17/paakirjaston-korjaukset-aiheuttavat-muutoksia-tiloihin-ja-kulkuvayliin/>

Kuopion kaupunkikeskustan kehittämissyhistys. (2022). *Kuopion kaupunginkirjasto.* Haettu 14.11.2023, <https://www.ilovekuopio.fi/fi/yrityssivut/kuopion-kaupunginkirjasto>

Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku. (i.a.-a). [Vilkun ohjeet Kuopion keskuksesta Kuopion pääkirjastoon]. Haettu 18.11.2023, <https://kuopio.digitransit.fi/reitti/Ty%C3%B6nkulma%20P%2C%20Kuopio%3A%3A62.894333%2C27.687236/Kuopion%20p%C3%A4%C3%A4kirjasto%2C%20Maaherrankatu%2012%2C%20Kuopio%3A%3A62.892904%2C27.687068?time=1700302966>

Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku. (i.a.-b). [Vilkun ohjeet Kuopion keskuksesta Neulamäen lähikirjastoon]. Haettu 18.11.2023, [https://kuopio.digitransit.fi/reitti/Multim%C3%A4ki%2C%20Kuopio%3A%3A62.8938%2C27.677617/Neulam%C3%A4en%20l%C3%A4hikirjasto%2C%20\(Neulam%C3%A4en%20kirjasto\)%2C%20Juontotie%206%2C%20Kuopio%3A%3A62.88382%2C27.612829/0?time=1700302966](https://kuopio.digitransit.fi/reitti/Multim%C3%A4ki%2C%20Kuopio%3A%3A62.8938%2C27.677617/Neulam%C3%A4en%20l%C3%A4hikirjasto%2C%20(Neulam%C3%A4en%20kirjasto)%2C%20Juontotie%206%2C%20Kuopio%3A%3A62.88382%2C27.612829/0?time=1700302966)

Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku. (i.a.-c). [Vilkun ohjeet Kuopion keskuksesta Puijonlaakson kirjastoon]. Haettu 21.11.2023, <https://kuopio.digitransit.fi/reitti/Multim%C3%A4ki%2C%20Kuopio%3A%3A62.8938%2C27.677617/Puijonlaakson%20kirjasto%2C%20Mailatie%202%2C%20Kuopio%3A%3A62.902238%2C27.649426/2?time=1700567500>

Kuopion seudun joukkoliikenne Vilku. (i.a.-d). [Vilkun ohjeet Neulamäen lähikirjastosta Kuopion keskukseen]. Haettu 18.11.2023, [https://kuopio.digitransit.fi/reitti/Neulam%C3%A4en%20l%C3%A4hikirjasto%2C%20\(Neulam%C3%A4en%20kirjasto\)%2C%20Juontotie%206%2C%20Kuopio%3A%3A62.88382%2C27.612829/Multim%C3%A4ki%2C%20Kuopio%3A%3A62.8938%2C27.677617/0?time=1700302966](https://kuopio.digitransit.fi/reitti/Neulam%C3%A4en%20l%C3%A4hikirjasto%2C%20(Neulam%C3%A4en%20kirjasto)%2C%20Juontotie%206%2C%20Kuopio%3A%3A62.88382%2C27.612829/Multim%C3%A4ki%2C%20Kuopio%3A%3A62.8938%2C27.677617/0?time=1700302966)

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016/. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>

Lukuliike. (i.a.). *Kirjaston ja koulun välinen yhteistyö*. <https://lukuliike.fi/ammattilaisille/kirjastoammattilaiset/koulun-ja-kirjaston-valinen-yhteistyö/>

Lötjönen, K. (14.9.2017). Neulamäen kirjasto avautuu remontin jälkeen. *Savon sanomat*. <https://www.savonsanomat.fi/paikalliset/2995456>

Miettunen, M. (24.1.2019). *Kelluva kokoelma ei sammaloidu*. Suomen kirjastoseura.
<https://suomenkirjastoseura.fi/kirjastolehti/kelluva-kokoelma-ei-sammaloidu/>

Niemi, E. (15.10.2021). *Mahdollisuuksien talo täyttyy nyt uusista asukkaista – psykiatria saa modernit tilat Seinäjoella*. Yle. <https://yle.fi/a/3-12143323>

Näkövammaisten liitto. (26.9.2019). *Esteettömyys*. <https://www.nkl.fi/fi/esteettomyys>

Peda.net. (i.a.). *Neulamäen koulu*. <https://peda.net/kuopio/p/neulamaki>

Ruuskanen, L. (5.8.2021). *Kuopion pääkirjasto on syyskuusta lähtien auki myös sunnuntaisin – aukioloaikoja viilattiin asiakkaiden toiveesta*. Yle. <https://yle.fi/a/3-12046880>

Saavutettavuuskirjasto Celia. (i.a.-a). *Asiakkaaksi*. <https://www.celia.fi/asiakkaaksi/>

Saavutettavuuskirjasto Celia. (i.a.-b). *Tietoa Celiasta*. <https://www.celia.fi/tietoa-celiasta/>

Sabry, M. (25.3.2019). *What's ghost shopping & how it works?* Mystery shopping providers association. <https://islandmsp.com/explore-how-ghost-shopping-works/>

Sarajärvi, A., & Tuomi, J. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. uud. laitos). Tammi.

Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). (2023a). *Esteettömyys ja saavutettavuus*. Haettu 13.11.2023, <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/esteettomyys-ja-saavutettavuus>

Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL). (2023b). *Kotihoito*. Haettu 13.11.2023. <https://thl.fi/fi/web/ikaantymisen/muuttuvat-vanhuspalvelut/kotihoito>

Tiihonen, M. (26.10.2013). Seuraavaksi säästölistalla Neulamäen kirjasto. *Savon sanomat*. <https://www.savonsanomat.fi/paikalliset/3263364>

Tukiliitto. (2017). *YK:n vammaissopimus*. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/perus-ja-ih-misoikeudet/ykn-vammaissopimus/>

Valjakka, N. (12.7.2023). *Kesätoimittaja tutkimusmatkalla: Puijonlaakso*. Kuopion kaupunki. <https://www.kuopio.fi/2023/07/12/kesatoimittaja-tutkimusmatkalla-puijonlaakso/>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

LIITTEET

Liite 1. Havainnointilomake

Liite 1. Havainnointilomake

Havainnoijan nimi:		Havainnointiaika:		Havainnoitava kirjasto:
_____		Pvm. _____ Klo: _____		_____
1. Saapuminen kirjastoon:				
- Etäisyys julkisen liikenteen pysäkiltä metreinä?				
	Kyllä	Ei	Huomioita	
Esteetön pysäköinti				
- Onko pysäköinnistä merkitty erikseen?				
- Pysäköintipaikkojen lukumäärä				

- Etäisyys sisäänkäyntiin?			
Opasteet ja kyltit			
- Onko kirjastosta kertova kyltti/opaste helposti nähtävissä?			
- Onko sisäänkäynti havaittava? Millä tavoin?			
Muuta huomioitavaa?			
2. Sisäänkäynti			
- Onko sisäänkäynnin edessä luiskaa?			
- Onko portaita?			
- Onko kaidetta molemmin puolin? Kaiteen korkeus min. 70 cm.			

- Onko rakennuksessa useampi sisäänkäynti?			
- Onko ulko-ovi automatisoitu?			
- Onko oven avaaminen hankalaa? (Painava, jäykkä...)			
Muuta huomioitavaa?			
3. Sisätilat			
Liikkuminen yleisesti			
Hissi			
- Onko tilassa hissi?			
- Hissin sisäänkäynti, leveys?			
- Mahtuuko hississä kääntymään?			
Portaat			

- Ovatko sivussa eli eivät "kulkutien jatkeena"?			
- Onko sisätilojen portaissa kaiteita molemmin puolin? Kaiteen korkeus min. 70 cm.			
Istuimet ja muut vastaavat			
- Eri korkuisia?			
Muuta huomioitavaa?			
4. Kirjastoon liittyvät			
Opasteet ja muut merkinnät			
- Palvelupiste			
- Itsepalveluautomaatit			

- Aineistokohtaiset merkinnät			
Palvelupiste			
- Onko palvelupiste helposti havaittavissa?			
- Onko eri tasoisia palvelupisteitä? Voiko siis asioida seisten, istuen?			
- Onko apuvälineelle paikkaa?			
Itsepalveluautomaatit			
- Onko korkeus säädeltävissä?			
- Onko automaatin edessä tilaa?			
Kirjaston tarjoamat apuvälineet?			

Onko apuvälineistä mainintaa kirjaston verkkosivuilla?			
Hyllyjen välinen tila? (min. 90 cm).			
Muuta huomioitavaa?			